

KALTEREIDEN ULKOPUOLELLA

Rikoksettoman elämän mahdollistavia tekijöitä

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaaliohjaajan suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö
Syksy 2006
Aro Anne

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan laitos
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi AMK, sosiaaliohjaajan suuntautumisvaihtoehto

ARO, ANNE: Kaltereiden ulkopuolella – Rikoksettoman elämän mahdollistavia tekijöitä

Opinnäytetyö, 46 sivua, 5 liitesivua

Syksy 2006

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat rikoksettoman elämän onnistumiseen. Teoreettinen viitekehys muodostuu rikollisuuden ja vankilan kuvailusta sekä elämänhallintaan liittyvistä tekijöistä.

Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Haastatteluissa on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua ja tutkimukseen on osallistunut neljä rikoksesta tuomittua henkilöä. Kaksi tutkittavista on tutkimushetkellä työsiirtolassa ja kaksi haastateltavaa ehdonalaisessa vapaudessa. Aineisto on analysoitu jakamalla vastaukset tutkimuskysymysten mukaan.

Tutkimustulosten perusteella suurimmiksi rikoksetonta elämää tukeviksi tekijöiksi nousivat päihteiden käytön hallinta, työllistyminen sekä toimeentulon turvaaminen. Viranomais- ja läheisverkostolla oli myös tärkeä tehtävä rikoksetonta elämää suunniteltaessa sekä aloitettaessa. Toivotuista tukimuodoista tärkeimmäksi nousivat keskustelu- ja rahallinen tuki sekä viranomaisen suorittama valvonta vankeuden jälkeen.

Avainsanat: elämänhallinta, rikollisuus, rangaistusmuodot, vankila, päihdeongelma

Lahti University of Applied Sciences
Faculty of Social and Health Care
Degree programme in Social Services

ARO, ANNE: Outside of prison – Different factors enabling crimeless life
Bachelor's Degree
Pages: 46
Autumn 2006

ABSTRACT

The purpose of this study is to clarify different factors which have an impact on crimeless life. The theoretical frame of reference consists of the description of criminality and prison as well as different factors which influence the control of life.

The study was carried out using a qualitative method. A semi-structured theme has been used in all interviews. Four convicted persons participated in the interviews. Two of them were in a penal colony during the interview and two of them on parole. All the data which were gathered during the interviews were analyzed by dividing answers according to each question.

Based on the results of this study, the most important factors in crimeless life were control over drugs and alcohol, the possibility to work and the security of reasonable livelihood. Considered different authorities and a close relationship to family and friends were also important. Furthermore, the most wanted support means were conversation, financial support and control from authorities after prison.

Key words: control of life, criminality, form of punishment, prison, drug abuse.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 RIKOS JA VANKILA.....	3
2.1 Rikos-rikoksettomuus	3
2.1.1 Rangaistusmuotoja.....	4
2.1.2 Rikollisuuden syytä	5
2.2 Vankila ja avolaitos	6
2.3 Vankila kuntouttajana.....	6
3 VANKEUDEN JÄLKEEN.....	8
3.1 Elämän uudelleen rakentuminen	8
3.2 Asunnon saaminen.....	8
3.3 Työllistymisen haasteet	10
3.4 Toimeentulon hankkiminen	10
3.5 Päihteiden hallittu käyttö	11
4 VERKOSTOT	12
4.1 Viranomaisverkosto.....	12
4.2 Läheiset.....	13
5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	13
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	15
6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	15

6.2 Kohdejoukko ja taustatiedot	16
6.3 Tutkimusmenetelmä	16
6.4 Haastattelujen kulku	17
6.5 Aineiston käsittely ja analysointi.....	18
7. TUTKIMUSTULOKSET	18
7.1 Tulevaisuuden toiveet.....	19
7.1.1 Päihteiden käytön hallinta.....	19
7.1.2 Asunto.....	21
7.1.3 Työ / Opiskelu	21
7.1.4 Rikokseton elämä.....	23
7.2 Rikoksettomana elämää tukevat.....	24
7.2.1 Keskustelutuki	24
7.2.2 Rahallinen tuki.....	25
7.2.3 Valvonta.....	26
7.2.4 Muut tukevat asiat.....	27
7.3 Siviilissä selviytymistä tukevat ihmiset.....	28
7.3.1 Viranomaiset.....	29
7.3.2 Sukulaiset ja muut ihmiset.....	29
7.4 Uhat rikoksetonta elämää suunniteltaessa	31
7.4.1 Ulkopuolelta tulevat uhat.....	31
7.4.2 Sisäiset uhat	33
7.5 Omat vahvuudet.....	34
7.5.1 Fyysiset vahvuudet	35
7.5.2 Psykkiset vahvuudet	36
7.5.3 Sosiaaliset vahvuudet.....	37
8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS.....	37
9 POHDINTA.....	39
LÄHTEET	44
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Suomi on kansainvälisessä vertailussa turvalliseksi koettu, alhaisen rikollisuuden maa. Meille on kuitenkin luonteenomaista väkivaltarikollisuuden – erityisesti henkirikollisuuden – runsaus. Rikollisen käyttäytymistä säätelee usein rahan puute, asunnottomuus, päihdeongelma ja työttömyys. Vaikka rikoksista selvitetään vain jäävuoren huippu, voidaan niissä huomata uusintarikollisuuden vaikuttavuus (Komiteanmietintö 2001:2, 22.) Vankiloissa on tälläkin hetkellä joukko rikoskierteeseen ajautuneita ihmisiä, jotka palaavat kerta toisensa jälkeen takaisin vankilaan. Miksi näin tapahtuu? Mitä sellaista tukea tai apua rikolliset toivoisivat saavan yhteiskunnaltamme, mitä heille ei ole vielä tarjottu? Vai onko moninkertaisilla rikollisilla edes halua muuttaa elämäntapaansa?

Arviolta noin 80 prosentilla rikoksesta tuomitulla on päihdeongelma. Päihdeongelma kasvattaa rikollisuutta ja tuo usein mukanaan erilaisia ongelmia elämän osa-alueille, kuten asunnon saamisen, työpaikan pysymisen ja säännöllisen tulonlähteen vaikeuksia. Laajentuvasta huumeiden käytöstä johtuen ongelmakäyttäjää on enemmän kuin mihin tämän hetken palvelut riittävät. (Granfelt 2003, 13.)

Tämä tutkimus nousee ajatuksesta, millaista tukea rikolliset itse haluaisivat, jotta uusintarikollisuutta saataisiin vähennettyä? Tutkimus johdattaa lukijaa rikoslainsäädännön kautta kohti rikollisuuden syihin ja vankilan toiminnan kuvaukseen. Suurin painopiste on kuitenkin vankeuden jälkeisen elämän järjestymisessä ja mahdollisissa ongelmakohdissa, joita rikollisen kohdalle saattaa osua siviiliin päästyään. Opinnäytetyöni päätavoite on tutkia rikoksesta tuomitun ajatuksia rikoksettoman elämän mahdollistavista tekijöistä. Rikoksettoman elämän onnistumiseen vaikuttavat toiveet tulevaisuudelta sekä uhat ja vahvuudet, jotka voivat vaikuttaa siviilissä selviytymiseen.

Viime aikoina ovat tiedotusvälineissä olleet paljon esillä rikollisuus ja moninkertaiset rikolliset. Päivittäin voi lukea lehdistä tapahtuneista rikoksista, jotka valitettavan usein ovat väkivalta- tai henkirikoksia. Usein artikkeleissa huomaa myös maininnan, että tekijällä on aiempaa rikollista taustaa.

Tämä opinnäytetyö on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimuksen kannattavana voimana on tutkijan oma kiinnostus kriminaaliryöstä ja rikollisten ajatusmaailmasta. Toiveenani on päästä tulevaisuudessa työskentelemään rikoksen tehneiden ja/tai päihdeongelmaisten kanssa. Kokemusta rikollisten ja päihdeongelmaisten kanssa tehtävästä työstä ja lähestymistavoista olen saanut muun muassa tekemällä kuuden viikon harjoittelut kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimistossa ja Pitkämäen kuntoutusyksikössä. Harjoittelujen aikana olen useasti pohtinut yhdessä alan ammattilaisten kanssa syrjäytymiseen johtavia tekijöitä ja keinoja, joilla vähäosaisia ja moniongelmaisia voitaisiin auttaa entistä paremmin, nykyisiä tutkimuotoja yhtään väheksymättä.

2 RIKOS JA VANKILA

2.1 Rikos-rikoksettomuus

Kenelläkään ei ole oikeutta tehdä rikosta. Yhteiskunnassamme on asetettu lakeja ja säännöksiä, jotka määrittelevät sallitun ja kielletyn. Näillä pyritään turvaamaan yleinen järjestys ja kansalaisten turvallisuus. (Nuotio & Majanen 2003, 11–12.) Laineen (1991, 13, 26–27) mukaan rikos voi kuitenkin tapahtua kenelle tahansa ja luultavasti jokainen on joskus syyllistynyt rikokseen. Rikos voi tapahtua niin, että edes tekijä ei huomaa rikoksen tapahtuneen. Pienistä huolimattomuusvirheistä (kuten yksityispuhelun soittamisesta firman puhelimesta) ei yleensä tule rangaistuksi. Vakavimmistakin rikoksista selvitetään vain pieni osa.

Rikollisuuteen ja sen vähentämiseen pyritään vaikuttamaan kahdelta tasolta, kontrollipolitiikan sekä kriminaalipolitiikan kautta. Kontrollipolitiikka pyrkii edistämään ja valvomaan laissa asetettujen normien noudattamista. Kontrollipolitiikka voidaan jakaa kahteen alueeseen; ennaltaehkäiseviin toimiin ja jälkikäteisiin keinoihin. Ensin mainitulla tarkoitetaan sitä ennaltaehkäisevää työtä, jolla pyritään rikollisuuden vähentämiseen ja jälkimmäisellä jo tapahtuneen rikoksen sanktioiden toteutumisen valvomista. (Heinonen 1998, 15–16.)

Kriminaalipolitiikalla tarkoitetaan kokonaisuutta, johon kuuluu rikollisuutta koskevat tehtävät päätökset (Laitinen & Aromaa 1993, 25). Lokakuun 1. päivänä vuonna 2006 voimaan tullut uusi vankeinhoitolaki sekä rikollisten kuntouttamiseen liittyvät asiat liittyvät kriminaalipolitiikkaan. Kriminaalipolitiikka pyrkii jatkuvasti löytämään ongelmakohtia, joilla voi olla vaikutusta esimerkiksi syrjäytymisen syntyyn. (Kriminaalipolitiikan haasteet ja tulevaisuus 2006.)

2.1.1 Rangaistusmuotoja

Rikoslaki on kaikille yhtenäinen laki. Se on kaikille sama, statuksesta, menneisyydestä tai muista tekijöistä riippumatta. Rikoksista on määrätty eriasteisia rangaistuksia, joiden perusteella tehdyt rikokset sanktioidaan. Rikoksesta voidaan tuomita erilaisiin rangaistuksiin. Rangaistuksina voidaan käyttää ehdotonta tai ehdollista vankeutta, sakkoja, yhdyskuntapalvelua tai nuorisorangaistusta. (Heinonen 1998, 15.)

Ehdottomaan vankeuteen voidaan tuomita joko elinkaudeksi tai määräajaksi, joka on yhdestä rikoksesta 14 päivästä 12 vuoteen. Joissain tapauksissa henkilö voidaan jättää perustellusta syystä kokonaan tuomitsematta. Ehdoton vankeus suoritetaan vankilassa tai vankilaan kuuluvassa laitoksessa. Ehdottomasti tuomittu suorittaa yleensä vain osan tuomiostaan vankilan laitoksessa, jonka jälkeen siirtyy suorittamaan lopputuomiotaan siviiliin ehdonalaiseen vapauteen.

(Nuotio ym. 2003, 115, 166.)

Ehdollinen tuomio (enintään kaksi vuotta) suoritetaan kokonaisuudessaan siviilissä ja siihen voidaan liittää valvonta, mikäli tekijä on alle 21-vuotias. Valvonnan suorittaa kriminaalihuoltolaitos yhdessä kunnan sosiaalityöntekijän kanssa. Valvonnan tarkoituksena on pyrkiä vähentämään uusintarikollisuutta. (Nuotio ym. 2003, 153–155.)

Yhdyskuntapalveluun voidaan tuomita henkilö, joka on saanut enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman tuomion, hän on suostuvainen yhdyskuntapalveluun sekä hänen odotetaan selviytyvän palvelusta. Yhdyskuntapalvelua suoritetaan yhteensä 20 - 200 tuntia. Myös yhden vuoden ehdollinen tuomio voidaan muuntaa yhdyskuntapalveluksi, jolloin suoritettava tuntimäärä on enintään 90 tuntia. Yhdyskuntapalvelutyö on palkatonta työtä, ja se suoritetaan yleensä kuntien, yhdistysten tai säätiöiden ylläpitämissä paikoissa. (Nuotio ym. 2003, 162.) Palvelua suoritetaan kolmesta neljään tuntia päivässä, muutamana päivänä viikossa. Tuomitun kanssa sovitaan palvelun alkaessa päivät ja tunnit, jotka tulee suorittaa. Kriminaalihuoltolaitos valvoo yhdyskuntapalvelun suorittamista. (Yhdyskuntapalvelun suorittaminen 2006.)

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita nuori, iältään 15–17 -vuotias, rikoksen tehnyt henkilö. Nuorisorangaistus on sakkorangaistuksen ja vankeuden välimuoto, jolla pyritään minimoimaan uusien rikosten synty sekä tukea nuorta nuhteettomaan elämään ja vahvistamaan sosiaalista elämää. Rangaistukseen kuuluu sekä valvonta että nuorisopalvelu. Valvonta on määrältään 4–12 kuukautta ja sen toteuttaa kriminaalihuoltolaitos. Nuorisopalveluun sisältyy 10–60 tuntia palkatonta työtä sekä mahdollisesti nuorelle suunniteltuja kursseja. Kurssit voivat liittyä esimerkiksi liikenneturvallisuuteen, päihteisiin tai sosiaaliseen elämän vahvistamiseen ja niiden suorittamista suunnitellaan yhdessä nuoren kanssa. (Nuotio ym. 2003, 157–158.)

2.1.2 Rikollisuuden syitä

Rikollisuus on aina valinta ja rikoksen tekemiseen on yhtä monta syytä kuin on tekijääkin. Rikollisuudessa on nähtävissä kuitenkin kaksi suuntaa; toiset ihmiset tekevät rikoksen vain kerran tai lopettavat rikollisen toiminnan kiinni jäätyään, toiset ihmiset taas urautuvat rikolliselle polulle ja rikollisesta käyttäytymisestä tulee osa heidän normaalia elämäänsä. (Kinnunen 2001, 4.)

Nuoren ihmisen tehdessä rikosta suurin vaikuttava tekijä on usein muut toverit. Rikokset toteutetaan helposti ryhmissä ja saadaan sitä kautta yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Nuorena tehty rikos tavoittelee yleensä pelon voittamista sekä jännityksen tuntua eikä sillä pyritä hakemaan juurikaan taloudellista hyötyä. Nuorena tehtyihin rikoksiin liittyy myös voimakkaasti teon suunnittelemattomuus. (Lindfors 1996, 26–27.)

Kinnusen (2001, 22) tutkimuksen perusteella vajaa puolet uusintarikollisista oli tehnyt ensimmäisen rikoksensa ennen täysi-ikäisyyttä. Moninkertaisten rikosten tekijöiden ensimmäinen rikos on useassa tapauksessa tapahtunut jo 15-vuotiaana. Tilastointia voi tosin vääristää osaltaan se, että Suomessa alle 15-vuotias ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teostaan. Lähes 25 prosenttia nuorena tehdyistä rikoksista liittyy huumausaineisiin. Rikoksia tehdään suunnitellusti tai hetken

mielijohteesta päihtyneenä tai rikos tehdään, jotta voitaisiin rahoittaa päihteiden käyttö.

2.2 Vankila ja avolaitos

Vankilan perustehtävänä on rajoittaa rikoksen tehneen vapautta ja eristää hänet normaalista elinympäristöstä. Vankila ja sen lähiympäristö tulee rakentaa niin, että sinne sijoitetut vangit ovat jatkuvan valvonnan ja tarkkailun alaisena ja heidän elämäänsä voidaan ulkoisesti hallita tuomion suorittamisen aikana. Vankilan tehtävänä on myös tukea rikoksen tehnyttä itsenäiseen selviytymiseen ja sosiaalisuuteen siviiliin siirryttäessä. (Heinonen 1998, 17–20.)

Uusi vankeuslaki asettaa vankeinhoidolle vaatimuksia muun muassa vangin kuulemisesta, vankeudesta johtuvien haittojen ehkäisystä, rangaistuslaitosten oloista sekä oikeudenmukaisuudesta ja ihmisarvon kunnioittamisesta. Vankilan tulee edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan rangaistuksen aikana. (Vankeuslaki 2006.)

Avolaitos on vankilaa vapaampi laitos, jossa vangit voivat melko vapaasti liikkua laitoksen ympäristössä. Avolaitoksessa vangit työskentelevät arkisin ja saavat työstään palkkaa. Maksettava palkka on veronalaista tuloa ja itselleen jäävästä osuudesta vangit kustantavat oman ylläpitonsa. Vangeilla on myös mahdollisuus opiskella tai osallistua muuhun toimintaan, josta heille maksetaan toimintarahaa. Avolaitokset ovat päihteettömiä laitoksia, ja sinne siirtyessään vangilta edellytetään sitoutumista päihteettömyyteen. (Avolaitos 2006.)

2.3 Vankila kuntouttajana

Vankilan yhtenä tehtävänä on tukea rikollisen selviytymistä siviilissä. Vankeja pyritään kuntouttamaan itsenäiseen selviytymiseen järjestämällä erilaista toimintaa (Vankeuslaki 2006.) Mattsonin (1998, 103–105) mukaan monilla vangeilla on kuitenkin hankaluuksia keskittymiskyvyssä ja pitkäjänteisyydessä. Työhön ja

opiskeluun tartutaan innolla, mutta luovutetaan alkukertojen jälkeen ja koetaan siten epäonnistumisen tunteita. Siksi tulisikin kiinnittää nykyistä suurempaa huomiota vankien vastuunottoon ja pyrkiä kehittämään pitkäjänteisyyttä.

Vankilat tarjoavat tuomiota suorittaville opiskelun ja työtoiminnan mahdollisuuden, joiden tarkoituksena on edistää siviilissä selviytymistä. Vangeilla on mahdollisuus suorittaa vankeuden aikana keskenjäänyt peruskoulu tai lukio loppuun tai suorittaa ammattitutkinto. Opiskelu järjestetään yhdessä lähellä olevien oppilaitosten kanssa, eikä todistukseen tule merkintää vankeudesta.

(Opiskelu 2006.)

Työtoiminnassa työskentelee noin puolet vangeista, joko tuotannossa, rakennus- ja kiinteistöhoitopuolella tai taloushallinnossa. Vanki saa tehdystä työstä työrahaa, jonka hän voi käyttää esimerkiksi omien ostostensa tekoon. Molemmilla toiminnoilla tavoitellaan tuomitun mahdollisuuksia toimeentuloon siviiliin siirtyessä sekä pyritään kehittämään ja ylläpitämään työkykyä ja ammattitaitoa.

(Työtoiminta 2006.)

Vankiloissa järjestetään myös erilaisia kuntouttavia toimintaohjelmia, joilla pyritään lisäämään vangin sosiaalisia valmiuksia. Toiminnan tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen sekä päihteiden käytön hallinta. Kuntouttavia toimintamuotoja ovat muun muassa päihdekuntoutus, seksuaali- ja väkivaltarikoksista tuomittujen toimintaohjelmat sekä Cognitive Skills – kurssit. Vangilla on rangaistuksen aikana velvollisuus osallistua johonkin edellä mainittuun toimintaan. (Kuntouttava toiminta 2006.)

Päihdehoito

Vankiloiden tulee järjestää riittävää päihdehoitoa. Päihdekierteen katkaisemista varten vankiloissa järjestetään kuntouttavia kursseja ja luentoja päihteistä, lisäksi useassa vankilassa on päihteetön osasto, jonka tehtävä on tarjota apua ja kontrolloida päihdeongelmasta kärsivää. (Mutalahti 1999, 22.) Vankiloilla on velvollisuus ehkäistä päihteiden kysyntää ja saatavuutta sekä päihteistä aiheutuvaa rikollisuutta. Päihdekuntoutuskursseja ja osastoja on nykyään lähes jokaisessa laitoksessa. (Päihdetyö 2006.)

3 VANKEUDEN JÄLKEEN

3.1 Elämän uudelleen rakentuminen

Siinä missä vankilaan sopeutuminen on monelle stressiä tuottava tapahtuma, myös vankilasta pois pääseminen voi ahdistaa (Kauppila 1999, 61). Sopeutuminen vankeuden jälkeen siviilielämään voi tuntua raskaalta ja vieraalta tavalta elää. Vankilan ylläpitämä ”täysihoido” ei juuri tarjoa valmiuksia itsenäiseen elämiseen ja vastuullisuuteen. Asunnon hankkiminen, työ- tai koulupaikan löytäminen, raha-asioista huolehtiminen ja vaikeudet päihteiden käytön hallinnassa sekä muut henkilökohtaiset ongelmat voivat tuntua työläiltä asioilta hoitaa. (Kääriäinen 1994, 278–279.)

3.2 Asunnon saaminen

Melko usein vanki vapautuu vankilasta kodittomana. Kauan asunnottomana olleen voi olla vaikeaa saada asuntoa ja monella on lisäksi esimerkiksi päihdeongelma, joka hankaloittaa entisestään asunnon saantia. Pitkään jatkunut asunnottomuus aiheuttaa monilla myös syrjäytymistä ja muiden ongelmien kasautumista ja tällöin pelkkä asunto ei useinkaan enää riitä, vaan ongelmiin tarvitaan paljon monipuolisempaa apua. (Granfelt 2003, 7-10.)

Luosman ja Hynysen (1999, 8) mukaan asunnottomat ja kiireisesti asuntoa tarvitsevat sekä varattomat tai pienituloiset tulisi laittaa etusijalle asukasvalinnassa kuntien ja yhteisöjen ylläpitämissä asunnoissa. Näin ei aina kuitenkaan tapahdu. Heidän tekemän tutkimuksen mukaan kaupungin, Saton ja VVO:n asukasvalinnoissa oli huomattavia eroja hakijan varallisuudesta, perheen koosta ja asunnon kiireellisyydestä huolimatta.

Suurimmat ongelmat liittyvätkin juuri asunnon saamiseen ja sen pitämiseen. Vaipailta markkinoilta asunnon saaminen muodostuu yleensä ongelmaksi hakijan taustan vuoksi. Moni vuokranantaja perääntyy, mikäli hänelle selviää vangin ri-

kostausta ja sosiaalihuollon asiakkuus sekä muut ongelmat, joilla voi olla vaikutusta ihmisen kykeneväsyyteen asua vuokratassa asunnossa. Myös vapailla markkinoilla olevien asuntojen asumiskustannukset voivat olla monelle vapautuvalle liian korkeita työttömyyden ja köyhyyden vuoksi. (Granfelt 2003, 36.)

Toinen asumisen muoto on kaupungin ylläpitämät vuokra-asunnot. Suurimmiksi ongelmiksi muodostuvat usein asuntojen riittämättömyys ja hakijan aiemmat asumishäiriöt, kuten vuokranmaksun laiminlyönti (Granfelt 2003, 31.) Piiraisen (1993, 28–29) tutkimuksen mukaan sosiaaliset ongelmat ja heikko taloudellinen tilanne yhdistetään usein kaupungin vuokra-asunnossa asumiseen. Ulkopuolelta tuleva sosiaalinen leimaantuminen on yleistä näissä asumiskohteissa.

Kolmanneksi suurimpana asumisen muotona ovat asuntolat ja tukiasunnot (Granfelt 2003, 32). Kääriäisen (1994, 219–220) tutkimuksessa mainitaan, että asuntolat ovat yleensä yksityisten tai yhdistysten ylläpitämiä paikkoja, joissa voi olla tiukatkin säännöt (kuten päihteiden tuonnin kieltäminen, vierailijoiden rajoittaminen) turvallisuuden ja asumisrauhan takaamiseksi. Monien eri ongelmista kärsivien kanssa asuminen voi olla hankalaa ja usein asunnottomat mieluummin yöpyvät kavereidensa luona tai ulkona, kuin isossa asuntolassa, jossa saattaa olla kymmeniä, jopa satoja ihmisiä samassa tilassa nukkumassa (Granfelt 2003, 34).

Tukiasuminen eroaa asuntolasta siten, että tukiasumisen tarkoituksena on muun muassa vahvistaa asukkaan päätöksentekokykyä, itsekunnioitusta ja yhteiskuntaan sopeuttamista sekä työntekijän kanssa löytää malleja ongelmien ratkaisuun. Näillä keinoin pyritään itsenäistämään asukasta ja luotsaamaan hänet pois tukiasuntojen kierteestä. Tukiasuntoihin haettaessa hakijalta yleensä vaaditaan päihdekuntoutukseen osallistumista tai muuta näyttöä päihteiden käytön hallinnasta. Tukiasunnot ovat kahden tai kolmen hengen ns. soluasuntoja, joissa on yhteisen keittiön ja kylpyhuoneen lisäksi oma huone. Varsinkin pitkän vankeuden jälkeen ihminen saattaa kaivata omaa rauhaa ja yksityisyyttä, jolloin tukiasuminen vieraiden ihmisten kanssa koetaan helposti vastenmieliseksi. (Granfelt 2003, 34–35.)

3.3 Työllistymisen haasteet

Työnteon mahdollisuus vaikuttaa moneen elämän osa-alueeseen ja vähentää sosiaalisia ongelmia, kuten köyhyyttä ja syrjäytymistä. Työstä saatava onnistumisen ja hyvänolon tunne voimistaa ihmisen itsekunnioitusta ja auttaa jäsentämään arkipäivää. Työn tekeminen ei kuitenkaan ole kaikille itsestänselvyys ja lamavuosien jälkeen pitkäaikaistyöttömien määrä onkin pysynyt melko korkealla. Työtön (1998)– tutkimuksen mukaan palkkatyö ei ole välttämättä tae hyvästä elämästä, vaan pitkäänkin työttömänä olleet voivat pysyä työ- ja toimintakykyisinä, mikäli he kokevat pärjäävänsä taloudellisesti sekä kuuluvansa yhteisöön. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 168–169.)

Työn saaminen vankeuden jälkeen on tutkimusten mukaan joskus hyvin hankalaa. Rikoksettomaan elämänhallintaan -tutkimuksen mukaan vain noin 15 prosenttia vangeista työllistyy tai kouluttautuu heti vapauduttuaan. Yhtä iso osa tuomituista on myös vailla minkäänlaista työhistoriaa. Työkykyyn vaikuttaa osaltaan vangin rikostausta ja rikosten uusimiskerta; mitä useammin hän on ollut tuomittuna, sitä enemmän hänellä on usein myös vaikeuksia työllistyä. (Komiteanmietintö 2001:2, 31.)

Usea vanki elättää itsensä joko jatkuvasti tai ajoittain laittomalla työllä, esimerkiksi myymällä varastettua tavaraa tai huumekaupalla. Näistä saatavat rahat voivat olla huomattavia, jolloin laillisesta palkkatyöstä saatava raha voi vangitusta tuntua kohtuuttoman pieneltä. Monilla on myös niin paljon velkaa (kuten sakkoja ja korvauksia), että he kokevat palkkatyön olevan ”nollakauppaa”, josta ei jää pakollisten kulujen jälkeen juurikaan rahaa itselle. (Heinonen 1998, 59.)

3.4 Toimeentulon hankkiminen

Vaikka suuri osa rikollisista on lähtöisin pienituloisista kodeista, ja perheistä joilla on ongelmia niin sosiaalisessa kuin parisuhteessa on, varsinkin huumausainerikoksista tuomituilla, monella myös hyvä perhetausta. Molemmista luokista tule-

villa on huomattu yhtenäisiä kokemuksia muun muassa hylkäämisistä sekä perhe-riidoista. (Kinnunen 2001, 36.)

Huumausainerikoksista tuomion saaneista on arviolta vain viidesosa mukana työelämässä (Kinnunen 2001, 38). Valtaosa kuuluu siis yleisen sosiaalivakuutuksen piiriin ja saa elantonsa toimeentulotuesta tai työmarkkinatuesta. Vangilla on mahdollisuus hakea toimeentulotukea vapauduttuaan esimerkiksi vaatteisiin. Vapautuessa vangin on mahdollista hakea myös työmarkkinatukea tai ansiosidonnaista päivärahaa, mikäli hän ei vapauduttuaan työllisty ja hän on vankilassa olleessaan hoitanut tarvittavat asiat sovitusti. Vankeuden aikana ei kuitenkaan ole mahdollista saada työmarkkina- tai toimeentulotukea. (Komiteanmietintö 2001:2, 73–75.)

3.5 Päihteiden hallittu käyttö

Kasvavan päihdeongelman, varsinkin huumeiden yleistymisen, vuoksi päihdetyön osaamista tarvitaan kaikkialla sosiaali- ja terveysalalla tehtävässä työssä. Riippuvuus vaikuttaa usein moneen eri elämäntilanteeseen ja päihdeongelmasta kärsivällä voi olla vaikeuksia yksinkertaistenkin arkiasioiden hoitamisessa.

Kohtuulliseen päihteiden käyttöön tai täyteen absolutismiin johtava tie on usein pitkä ja hankala ja vaatii pitkäjänteisyyttä niin ongelmasta kärsivältä kuin työntekijältäkin. (Saarelainen, Stengård & Vuori-Kemilä 2003, 66.)

Akuutin hoidon ja mahdollisen vieroitus- tai korvaushoidon jälkeen tärkeintä päihdeongelman on saada tietoa ja tukea. Usein päihdeongelmainen ymmärtää oman tilanteensa ja tietää päihteistä mahdollisesti aiheutuvat riskit, mutta ei osaa hakeutua itse hoidon piiriin. Mikäli ongelmasta kärsivälle tarjotaan ohjausta ja neuvontaa ja tietoa eri hoitopaikoista, on hoidon onnistumisen mahdollisuus suurempi. (Inkinen, Partanen & Sutinen 2000, 144–145.)

4 VERKOSTOT

4.1 Viranomaisverkosto

Hyvin usein vanki on vapautuessaan yhteiskunnan tukipalvelujen varassa.

Lisääntyneellä moniammatillisella työotteella pyritään parantamaan erityisryhmien avun saantia. Sosiaalihuolto turvaa tarvittaessa esimerkiksi rahallisen avun ja kriminaalihuoltolaitos järjestää valvonnan, mikäli se vangille määrätään. Erityispalveluista suurin tarve vapautuvilla vangeilla on asumis- ja päihdepalveluilla. (Komiteanmietintö 2001:2, 64–64.)

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat nuorisorangaistus, ehdonalaisesti rangaistujen nuorten valvonta, yhdyskuntapalvelu ja ehdonalaisen vapautuneiden, valvontaan määrättyjen henkilöiden valvonta. Kriminaalihuoltolaitos tukee rikoksenteekijää itsenäiseen elämään ja pyrkii toiminnallaan vähentämään uusintarikollisuutta. Kriminaalihuoltolaitos ohjaa asiakkaita tarvittaessa yleisten sosiaalipalvelujen käytössä sekä tuottaa asiantuntijapalveluja eri yhteisöille. (Komiteanmietintö 2001:2, 56.)

Valvonnan avulla pyritään tukemaan asiakasta hänen omien voimavarojensa löytämisessä ja luottamaan omiin kykyihinsä. Valvonta tapahtuu ennalta sovitulla tapaamisilla, joita asiakkaan tulee noudattaa. (Lindfors 1996, 43.) Valvontaa aloitettaessa valvoja ja valvottava laatii yhdessä valvontasuunnitelman, jolla pyritään pienentämään riskiä rikollisen elämäntavan jatkumisesta (Ehdonalainen vapaus 2006). Valvontasuunnitelmaan kirjataan esimerkiksi velvollisuus ilmoittaa valvojalle matkustusaikeista tai elinolosuhteiden muutoksista, sekä sovitaan valvontatapaamisten ehdoista (Komiteanmietintö 2001:2, 60).

Kunnan tehtävänä on järjestää asukkailleen tarvittavaa sosiaalihuoltoa. Sosiaalihuollon peruspalveluihin kuuluvat esimerkiksi sosiaalityö, asumispalvelut ja laitoshuolto. Erityispalvelut liittyvät marginaaliryhmille tarkoitettuihin palveluihin, kuten päihdehoitoon ja mielenterveyspalveluihin. Äskettäin voimaantullut laki

sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista koskee myös sosiaalihuollon asiakkaina olevia vankeja ja kriminaalihuoltolaitoksen asiakkaita. Laki edellyttää muun muassa palvelu-, hoito- tai kuntoutussuunnitelman laatimista, mikäli asiakkaan tilanne sen vaatii. Sosiaalityön tavoitteena on asiakkaan oman toimintakyvyn vahvistaminen ja yhteiskunnasta syrjäytymisen ehkäisy. (Komiteamietintö 2001:2, 63–65.)

4.2 Läheiset

Ihminen tarvitsee toisia ihmisiä ja hänellä on tarve tulla hyväksytyksi omassa ympäristössään. Ihmisten kiinnittymistä erilaisiin yhteisöihin säätelee sen hetkiset mahdollisuudet toimia yhteisössä. (Heinonen 1998, 82.) Kauppilan (1999, 125) tekemän tutkimuksen mukaan vangit kokevat tärkeimmiksi ihmisiksi siviilissä olevan kaveriporukan ja oman perheen.

Läheiset ihmissuhteet vaikuttavat käsitykseen itsestä ja turvalliseksi koetussa suhteessa ihminen uskaltaa olla oma itsensä ja luottaa hyväksytyksi tulemiseen. Turvallisten ihmisten ympäröimänä on mahdollisuus näyttää omat tunteensa, niin ilon kuin surun ja epätoivonkin, ja kertoa vapaasti ajatuksistaan. Läheisiin voi myös luottaa eri tavalla kuin viranomaisiin; läheisten ei odoteta hylkäävän ongelmien ilmaantuessa ja heidän luotetaan olevan paikalla, kun tarvitaan apua. Mikäli ystävä tai sukulainen hylkää häden hetkellä, häntä ei pidetä tämän jälkeen kovinkaan turvallisena ihmisenä. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 64–67.)

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Rikollisuudesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä on julkaistu melko vähän tutkimuksia viime vuosikymmeneltä. Suuri osa 1990-luvulla tehdyistä tutkimuksista on Vankeinhoidon koulutuskeskuksen tuottamia. Ulkomaisia tutkimuksia rikollisuudesta on tehty jonkin verran, mutta niitä ei ole käytetty tässä tutkimuksessa. Koska eri valtioilla on omanlaisensa rikosseuraamukset ja vankilat, tuomiot sekä rikoslainsäädäntö eroavat jonkin verran suomalaisesta käytännöstä.

Seikkailijasta pummiksi on vuonna 1994 ilmestynyt Juha Kääriäisen väitöskirja, jossa tutkija pohtii Suomen kontrollipolitiikkaa ja sen vaikutuksia rikoksentekijän syrjäytymiseen yhteiskunnassa. Tutkimuksessa selvitetään rikollisen elämäntapaa ja siinä tapahtuvia muutoksia suhteessa valtion kontrolliin ja heidän omaan osuuteensa vaikuttaa elämänsä kulkuun. Tutkimuksessa kuvataan vankilan leimaavaa ilmapiiriä sekä vankilasta vapautumisen vaikeutta. Tutkimuksen mukaan vangeilla on voimakas tunne omasta erilaisuudestaan ja asemastaan vankilasta vapauduttuaan. Vapautumista seuraa usein myös ristiriitaiset tuntemukset siviiliin tarjoamista mahdollisuuksista sekä omasta ahdistuksesta tai pelon tunteesta.

Anna Heinosen tutkimuksessa *Teräsmies ja kävelevä hyypiö* (1998) käsitellään elämänhallintaan liittyviä tekijöitä, joilla on mahdollisesti vaikutusta rikollisuuteen. Tutkimuksessa selvitetään niin vangin omia käsityksiä kuin vankilan vaikutusta elämänhallinnan kokemuksiin. Elämänhallinta ja sen merkitys korostuu tutkimustuloksissa pääosin elämän ulkoisiin puoliin, henkisiin oloihin, päihteisiin ja vankilaan liittyen.

Asumista sekä asunnon saantiin ja pitämiseen liittyviä ongelmia on tutkittu Riitta Granfeltin (2000) tutkimuksessa *Vankilasta kotiin vai kadulle?* Tutkimuksessa vertaillaan asunnottomuuden suoraa vaikutusta rikollisuuteen ja yhteiskuntaan integroitumiseen. Granfeltin (2000) mukaan asunnottomuus on yksi suurimmista ongelmista, joka tulee esiin rikollisten kanssa työskennellessä. Asunnottomuudella on myös vaikutusta opiskelun ja työllistymisen, sekä päihteiden käytön että sosiaalisen verkoston rakentamisen vaikeuteen.

Vankien turvattomuutta on tutkittu väitöskirjassa *Vankeudesta Vapauteen* (1999). Tarja Kauppilan tekemä tutkimus kuvailee tarkasti rikoksen tehneen omia käsityksiä turvattomuutta tuottavista asioista ja vaikeuksista selviytyä elämässä. Turvattomuutta aiheutti tutkimuksessa vapauden väheneminen, ihmisten välinpitämättömyys sekä itsemääräämisoikeuden heikkeneminen. Tutkimuksessa ilmeni myös yksinäisyyden ja asunnon saamisen aiheuttamaa turvattomuutta. Siviilissä selviytymisen uhkina olivat muun muassa taloudellisen tilanteen vaikeutuminen sekä yleisesti leimaantuminen huono-osaiseksi.

Pahanteon psykologiassa (1998) Monika Mattson on keskittynyt tutkimaan vankien kuntoutusta ja heidän moraaliaan. Kuntoutuksella tutkimus tarkoittaa vankien uudelleen sopeuttamista yhteiskuntaan ja vangin omaa panostaan siviilissä selviytymiseen tekemättä rikoksia. Tutkimuksessa todetaan, että rikollisen kuntoutuminen on vaativaa ja pitkäkestoista työtä ja tulos on monesti heikko. Tutkijan mukaan rikollisuudessa parhaiten toimiva apu olisi ennaltaehkäisy.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää rikoksentekijän ajatuksia rikoksettoman elämän mahdollistavista tekijöistä. Tavoitteenani on verrata tutkimushetkellä käytössä olevia tutkimuotoja siihen, mikä on tuomitun oma näkemys asioiden merkityksellisyydestä. Pyrin tuomaan esille ja selvittämään niitä elämänhallintaan liittyviä tekijöitä ja ihmisiä, jotka vanki kokee itselleen tärkeäksi rikoksetonta elämää suunniteltaessa ja aloitettaessa.

Työhöni olen valinnut viisi tutkimuskysymystä:

- 1) Mitä vanki toivoo tulevaisuudelta?
- 2) Miten siviilissä selviytymistä voidaan tukea?
- 3) Kuka siviilissä tukee rikoksetonta elämää?
- 4) Mikä voi olla uhkana rikoksettoman elämän onnistumisessa?
- 5) Millaisia vahvuuksia vangilla itsellään on?

6.2 Kohdejoukko ja taustatiedot

Tutkimukseni kohteena on neljä rikoksesta tuomittua henkilöä. Kaksi haastateltavista suorittaa tutkimushetkellä tuomiotaan työsiirtolassa ja kaksi on ehdonalaissa vapaudessa. Haastateltavista kolme on miehiä ja yksi nainen. Ikäjakauma on 22 - 49 vuotta ja kahdella tutkittavista on aiempaa rikollista taustaa ja tuomioita. Tehdyt rikokset poikkeavat jollain määrin toisistaan. Tuomiot ovat tutkittavilla tulleet rattijuoppoudesta, huumausainerikoksista ja omaisuusrikoksista. Kaikki rikokset liittyvät kuitenkin jollain tavalla päihteisiin. Työsiirtolassa olevien vankien vapautuminen oli tutkimushetkellä melko lähellä ja ehdonalaissa olevat ovat olleet yhden kuukauden ja reilun vuoden siviilissä tutkimushetkellä.

6.3 Tutkimusmenetelmä

Tässä opinnäytetyössä on käytetty kvalitatiivista tutkimusotetta.

Valitun tutkimusotteen tarkoituksena on pyrkiä kuvaamaan tutkittavan elämää hänen omien kokemustensa ja mielipiteidensä avulla (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2000, 151). Tutkimusmenetelmäksi olen valinnut teemahaastattelun. Teemahaastattelulla pyrin siihen, että en tarjoaisi tutkittavalle valmiita vaihtoehtoja, vaan mahdollisimman vähän johdattelemalla saisin hänet kertomaan omista ajatuksistaan. Tarkoituksena on tutkimuksen kautta ymmärtää rikoksen tehneen omia ajatuksia siitä, miten rikokseton elämä olisi mahdollista saavuttaa ja millaisena tutkittavan elämä näyttäytyy tulevaisuudessa.

Haastattelurungon (LIITE 1) muodostin tutkimuskysymysteni pohjalta. Tähän lisäsin pääkysymyksiin liittyviä syventäviä kysymyksiä. Lisäksi haastattelujen aikana tein tarvittavia lisäkysymyksiä vastausten pohjalta. Haastattelurunko käytiin läpi jokaisen tutkittavan kanssa, järjestys tosin vaihteli haastattelutilanteen aikana.

6.4 Haastattelujen kulku

Tutkimushetkellä laitoksessa tuomiotaan suorittavien tutkimiseksi tarvitaan rikosseuraamusviraston myöntämä tutkimuslupa (LIITTEET 2 ja 3). Sain luvan tutkia vankeja Ojoisten työsiirtolassa elokuussa 2006. Kaksi haastattelua suoritin edellä mainitussa laitoksessa. Kolmannen haastattelun tein kriminaalihuoltolaitoksessa ja neljännen haastattelun tutkittavan kotona. Tutkimusluvan saatuani lähetin työsiirtolaan ilmoituksen (LIITE 4), jossa kerroin työni tarkoituksesta ja toivoin vapaaehtoisia vankeja tutkimukseeni. Kaksi vapaaehtoista ilmoittautui ja haastattelin heitä syyskuussa 2006. Kriminaalihuoltolaitoksen Lahden aluetoimiston työntekijöiden kanssa keskustellessani kerroin toiveistani saada enemmän haastateltavia, jotta saisin kattavamman aineiston tutkimukselleni. Heidän kautta sainkin kaksi haastateltavaa lisää, jotka olivat päässeet ehdonalaan vapauteen. Heidän haastatteluaan varten sain tutkimusluvan kriminaalihuoltolaitoksen johtaja Raimo Hurttilalta lokakuussa 2006 (LIITE 5).

Haastattelun alussa kerroin, mitä ja missä opiskelen ja mitä tavoittelen haastattelulla. Kerroin tutkittaville myös, että kaikki tunnistettavat tiedot jäävät ainoastaan itseni tietoon ja nauhat ja muu materiaali hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Mainitsin, että mikäli käytän työssäni suoria lainauksia, nimet ja paikat poistetaan ja tutkittavien ehdoton anonymiteetti säilyy.

Haastattelutilanteet ja -paikat olivat kaikki hyvin erilaisia. Yhden haastattelun tein ulkona grillikatoksessa ja toisen suuressa ruokalassa. Kolmas tapahtui kriminaalihuoltolaitoksen tiloissa, erään työntekijän työhuoneessa ja neljäs tutkittavan kotona. Tila, jossa haastattelut tapahtuivat, sovittiin pääosin yhdessä tutkittavan kanssa. Ainoastaan yksi tila oli ennalta sovittu. Halusin antaa tutkittavalle mahdollisuuden valita itselleen sopiva, rauhallinen ja turvallinen tila, jotta haastattelu tapahtuisi mahdollisimman luontevasti.

Haastattelut sujuivat suunnitelman mukaan ja kaikki tutkittavat olivat selvästi jo aiemmin pohtineet elämäänsä ja sen toteutumista rikoksetta. Ennen haastattelun alkua pyysin tutkittavia kirjoittamaan tekemääni verkostokarttaan itselleen läheiset ja merkitykselliset ihmiset. Tällä oli tarkoitus nähdä viranomaisten merkitys

haastateltavan elämässä sekä auttaa haastattelun aikana jäsentämään toista tutkimuskysymystäni ("Kuka ja millä keinoin voidaan tukea siviilissä selviytymistä"). Tutkimuskysymysten järjestys vaihteli haastattelusta riippuen, mutta samat asiat käytiin kuitenkin läpi jokaisen tutkittavan kanssa. Lopuksi kysyin tutkittavilta, olisiko heillä mielessä jokin asia, mitä en ottanut esille haastattelun aikana tarkoitukseni antaa heille vapaa mahdollisuus kertoa itselleen tärkeistä aiheista.

6.5 Aineiston käsittely ja analysointi

Nauhoittamani haastattelut purin tekstiksi pian haastattelutapahtuman jälkeen. Kirjoitin vastaukset sanatarkasti, mutta jätin pois kehon liikkeiden kuvailun ja äännähdykset. Litterointiin kului yllättävän paljon aikaa ja useat vastaukset oli kuunneltava moneen kertaan puheen epäselvyyden tai heikon volyymin vuoksi. Aineistoa kertyi yhteensä 32 sivua. Litteroinnin jälkeen luin aineiston muutamana kerran kokonaan läpi ja pyrin hahmottamaan kokonaisuutta.

Analysointi tapahtui etsimällä aineistosta jokaiseen tutkimuskysymykseen vastauksia. Eri tutkimuskysymykset erotin erivärisillä kynillä. Tämän jälkeen hain aineistosta vielä tarkempia vastauksia tutkimuskysymyksiini ja numeroin alaotsikoitain erilaisia elämän osa-alueisiin liittyviä teemoja.

Tutkimukseen liittämälläni esimerkeillä pyrin elävöittämään tekstiä ja todentamaan väittämiäni.

7. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset ovat luokiteltu viiteen eri alaotsikkoon. Alaotsikot muodostuivat tutkimuskysymysteni pohjalta ja niistä on erikseen jaoteltu tarkentavat otsikot. Aineistoa tutkiessani huomasin yhteneviä, monessa vastauksessa esiin nousseita aiheita, jotka liittyivät tutkimuskysymyksiini. Näistä aiheista olen muodostanut syventäviä kappaleita, jotka auttavat lukijaa hahmottamaan eri tekijöitä, jotka haastateltavat kokivat tärkeäksi rikoksettoman elämän onnistumisen kannalta.

7.1 Tulevaisuuden toiveet

Haastateltavien pohtiessa tulevaisuuttaan, elämänhallintaan liittyvät asiat olivat päällimmäisinä. Toiveisiin liitettiin useassa vastauksessa asunnon pitäminen, työnteon mahdollisuus ja päihteiden käytön lopettaminen tai hallittu käyttö. Myös rikollisen toiminnan loppuminen oli jokaisessa vastauksessa esillä.

Haastateltavien ajatuksissa oli paljon toiveita tulevaisuudelle. Toiveet liittyivät pääasiassa arjen hallintaan ja normaaliin elämässä selviytymiseen. Tutkittavat olivat selvästi pohtineet ennalta omaa tulevaisuuttaan ja jäsentäneet itselle tärkeitä asioita. Tapahtuneista epäonnistumisista oli opittu ja elämää suunniteltiin nyt hieman toisin, jotta samoja virheitä ei tulisi toistettua uudestaan. Toiveina ei ollut suuria ja vaikeasti tavoiteltavia unelmia upporikkaasta elämästä tai parrasvalojen loisteesta, vaan tutkittavat toivoivat saavansa elämänsä järjestykseen hyvin arkisilla asioilla, kuten toimeentulon turvaamisella ja asunnon saannilla.

... Ja vuoden kohalla sen (ehdonalaisvalvonta) piti loppua. Mut siis, sitä ei oo pakko lopettaa, et se lopetetaan, tota, sen ehdonalaisvalvojan ja mun hyväksynnällä. Mut se ei sit loppunukkaan, ku mä ratkesin. --- Et, tota, nyt ois tarkoitus mennä sinne hoitoon...

7.1.1 Päihteiden käytön hallinta

Päihteiden hallittu käyttö oli jokaisella tutkittavalla yksi suurimmista toiveista vankeuden jälkeen. Haastateltavien rikokset olivat tapahtuneet joko päihteiden vaikutuksen alaisena tai tekemällä rikoksia, joilla pyrittiin rahoittamaan päihteiden käyttö tai toimeentulo.

Jokainen tutkittava oli luottavainen omasta päihdekierteen katkaisunsa onnistumisesta, vaikka uhkiakin siinä nähtiin. Tutkittavat ymmärsivät oman päihteiden käyttönsä vaikuttaneen tehtyihin rikoksiin ja olivat valmiita lopettamaan ongelmakäytön parantaakseen omaa elämänlaatuaan.

...Jos on päihdeongelma, ni se ensimmäisenä, et pystyy olee selvin päin. --- Mul ei oo muuta ratkasua, ku et viinan juonin mä lopetan. Se jättää mut tyhjämpäiväsille asioille, silloin ei oo kiire eikä mitää...

Päihteiden käyttö pyrittiin lopettamaan esimerkiksi hakeutumalla harrastusten pariin, jotka saivat ajatukset pois päihteistä tai joita ei voinut harrastaa päihtyneenä. Harrastukset olivat yleensä urheiluun liittyviä ja niissä oli mukana ihmisiä, joita kunnioitettiin ja heidän edessään haluttiin käyttäytyä hyvin. Eräs tutkittava oli kertonut valmentajalleen päihdeongelmastaan, jotta kynnys olisi erittäin korkea näyttäytyä päihteiden vaikutuksen alaisena.

... Mä oon valkannu ittelleni semmosii harrastuksii joissa on pakko pysyy selvin päin, niinku taistelulajit, ja ne kiinnostaa. Siellä ei voi sössiä...

Iso vaikuttava tekijä päihdekierteen katkaisuun oli myös parisuhteen säilyminen. Kolme haastateltavista kertoi seurustelukumppanin kannustavan päihteettömään elämään. Kahden haastateltavan kumppanit olivat itse huumeiden käyttäjiä, jotka olivat haastatteluhetkellä raittiina ja kolmannen tutkittavan kumppani ei ollut koskaan käyttänyt huumeita. Vaikka suhde oli ollut lyhytkin (noin kuukauden), puolison asenne vaikutti suuresti päihteiden hallittuun käyttöön tai kokonaan lopettamiseen.

...Seurustelua sillä ehdolla, et kumpikin pysytään selvin päin. Et... ei törttöillä...

Vaikka monen haastateltavan ajatuksissa päihteistä irti pääseminen oli omasta itsestä ja toiminnasta kiinni, oli yhden tutkittavan mielestä myös ulkopuolinen tuki erittäin tärkeää. Ulkopuolista tukea haettiin NA:sta (Anonyymit Narkomaanit) ja jatkohoidon kautta. Riippuvuus koettiin niin voimakkaana ja elämää hallitsevana tekijänä, että yksin huumeista eroon pääseminen tuntui kohtuuttoman suurelta työltä. Monet tutkittavista olivat myös saaneet tukea omaan päihdehallintaansa vankilan päihdeohjaajalta ja erilaisilta vankilassa järjestetyiltä kursseilta.

...Ja sitten – (Paikan nimi) mä vasta tajusin, et mä oikeesti tarviin apua. Ja nyt mä tiedän, etten yksin pysty oleen selvin päin...

7.1.2 Asunto

Asumiseen kuuluvat toiveet liittyivät suurimmaksi osaksi asunnon pitämiseen. Asunnon saamisessa ei tutkimuksessa noussut hankaluuksia, sillä kolmella tutkitavalla oli haastatteluhetkellä asunto. Yhdellä tutkitavalla ei ollut asuntoa, mutta hän toivoi vapauduttuaan saavansa joko oman tai tukiasunnon jatkohoitopaikan kautta. Haastateltava mainitsi, että seurustelukumppanilla olisi asunto valmiina, johon hänellä olisi mahdollisuus muuttaa vapauduttuaan. Haastateltava oli kuitenkin itse sitä mieltä, että yhteen muuttaminen voisi olla liian iso askel ja hänestä tärkeämpää oli hoitaa ensin omat asiat (kuten päihdehallinta) kuntoon ja katsoa vasta elämän rauhoituttua yhteen muuttamista.

... Ei se asunnon saanti oo, kyl mul kämppä on. Mut ku pitäis saada fyrkkaa ja pitää pää selvänä, ettei se kämppä lähtis alta...

7.1.3 Työ / Opiskelu

Laillisen työn tekeminen oli tutkittavien puheiden perusteella ihannoitavaa, mutta siitä saatava ansio ei tuntunut kovinkaan houkuttelevalta. Yksi tutkittavista oli kuitenkin sitä mieltä, että laillisesti työtä tekemällä pysyi parhaiten poissa rikoksista. Osalla oli niin paljon korvauksia ja sakkoja maksettavana, että työtä ei heidän mielestään ollut järkevää tehdä, koska verojen ja ulosottomaksujen jälkeen rahaa ei olisi elämiseen juurikaan jäänyt.

...Ja se on eri asia maksanks mä veroo, mut se on pikkurikos tämmösten rinnalla...

Toiveissa työ oli merkityksellinen monen siihen liittyvän vaikutuksen vuoksi. Työtä oltiin valmiita tekemään, vaikka se ei vastannutkaan aiempaa koulutusta tai

työkokemusta. Toiveissa oli myös pidempi työsuhde. Monella tutkittavista oli jonkin verran työkokemusta, mutta työsuhteet olivat olleet pääasiassa lyhyitä. Työllä itsellään ei yhden vastaajan mukaan ollut niinkään väliä, kunhan se piti kiireisenä ja toi päivään ohjelmaa.

... Mä hakeudun johonki töihin sillee, et mul on jotaki puuhaa, puuhaa pitää olla. Oli se mitä vaa, vaik paskempaaki hommaa...

Toisella tutkittavalla oli tavoitteena saada tulevaisuudessa töitä oman harrastuksensa parista, jonka saavuttamiseksi hän oli valmis tekemään suuriakin ponnistuksia.

... No, me ollaan juteltu valmentajan kans ja meil on sellai sopimus, et se vuoden treenaa mua ja mun pitää panostaa siihe treenii kaikki... Siihen vuoteen kuuluu, mä lähen kilpailemaa ja jos se vuoden päästä viel kiinnostaa se homma, ni sitten mä pääsen siihen seuran toimintaan...

Vaikka kaikkien tutkittavien mielestä työn tekeminen oli ratkaiseva osa arjessa selviytymistä, myös opiskelu kiinnosti kolmea haastateltavista. Opiskelun kautta haettiin viisautta ja perussivistystä, mutta myös halu auttaa nuoria huumeongelmista kärsiviä oli yhdessä vastauksessa tavoitteena. Opiskeluista kiinnostivat matemaattiset aineet, metalliala ja nuorisotyö. Eräs tutkittava oli vankilassa ollessaan aloittanut oppisopimuskoulutuksen ja toivoi sen jatkuvan siviilissä. Myös toisen haastateltavan mielessä oli kouluttautua oppisopimuksella, sillä silloin talous pysyisi lähes ennallaan. Opiskelun merkitys tuli esille myös tulevaisuuden töitä mietittäessä. Vaikka haastateltavat kokivat, että opiskelun kautta olisi mahdollista saada parempaa palkkaa työstä, niin opiskeluaika tuntui liian pitkältä elää opintorahan varassa ja siksi töihin hakeuduttiin opiskelua mieluummin. Toisaalta erään haastateltavan mukaan hänellä oli ammattitutkinto autopoolelta, mutta alan töitä hän ei ollut liiemmin tehnyt.

7.1.4 Rikokseton elämä

...Rikoksii tapahtuu ilman minuuki ja toivottavasti ei kauheesti enää minun kanssani. Mut ainahan sitä tulee varasteltuu...

Kaikilla haastateltavilla oli ajatus elämän jatkamisesta rikoksettomasti vankeuden jälkeen. Kukaan ei tuonut haastattelutilanteessa esille suunnitelmaa jatkaa rikollista elämäntapaa siviilissä. Toisaalta esimerkiksi näpistelyä tai kannabiksen polttamista ei nähty rikoksena, vaan rikos oli tutkittavien mielestä jokin vakavampi teko, kuten esimerkiksi väkivaltarikokset.

Erään haastateltavan mielestä suurin syy retkahduksiin ja sitä kautta rikoksiin olivat isot ja äkilliset muutokset elämässä. Hänen toiveenaan oli mahdollisuus saada suunnitella elämänsä niin pitkälle kuin mahdollista ja ottaa huomioon kaikki mahdolliset esteet ja ongelmat. Toinen haastateltava oli päättänyt, että seuraavalla kerralla, kun hän jäisi kiinni, loppuisi huumeiden käyttäminen. Näin oli myös tapahtunut ja samalla hänen kertomansa mukaan oli loppunut myös varastelu ja muu rikollinen toiminta, jotka liittyivät huumeisiin. Haastatteluissa oli siis nähtävissä suora yhteys päihteiden ja rikollisuuden välillä.

Rikollinen elämäntapa nähtiin hyvin kuluttavana ja rankkana tapana elää. Yhden haastateltavan kertoman mukaan kavereiden ”painostus oli kovaa” huumeemyttöisissä ja irtaantuminen vaikeaa. Jos ei ollut löytänyt merkitystä elämälleen, oli helpompaa ”olla muiden vietävissä” ja saada sitä kautta yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja huomiota.

...Ei ollu niinku mitää syytä niinku yrittää pois siitä ringistä. Et siit muodostu se, et se oli se koko pääasia. Ne kaverit ja kaikki ne touhut ja justiin se huumeitten vetäminen...

Rikoksettoman elämän onnistumisessa nähtiin tärkeänä myös puolison merkitys sekä taloudellinen tasapaino. Osalla vastaajista oli huoli parisuhteen loppumisesta tai oman perheen menetyksestä, jos rikokset jatkuisivat tuomion suorittamisen jälkeen.

7.2 Rikoksettoman elämän tukeminen

Yleisesti tutkittavat toivoivat saavansa tukea oman elämän sujumiseen ilman päih-teitä ja rikoksia. Tukimuodoista keskeisimmäksi nousivat keskustelu ja rahallinen tuki sekä ehdonalaisvalvonta. Myös harrastukset koettiin tärkeäksi tekijäksi. Mui-ta tukimuotoja olivat muun muassa jatkohoitopaikan järjestyminen sekä vankilan loma-ajat.

7.2.1 Keskustelutuki

Kaikista vastauksista nousivat selvästi esiin toiveet saada keskusteluapua eri ihmi-siltä. Keskustelu arkisista ja omaan elämään vaikuttavista asioista koettiin tärkeä-nä. Keskustelu koettiin myös yhdeksi tietokanavaksi ja sitä kautta oli mahdolti-suus saada ajankohtaista ja tarpeellista tietoa tapahtuvista asioista ja muista itsel-leen tärkeistä asioista. Keskustelua toivottiin niin viranomaistahoilta kuin läheisil-täkin. Tärkeäksi nousi myös toiselta ihmiseltä saatu aito läsnäolo ja kiireettömyys siinä hetkessä. Haastateltavat toivoivat ystävien olevan tavoitettavissa tarpeen tullen ja olivat kokeneet ystävien tarjoaman tuen hyväksi. Keskustelukumppanilta vaadittiin ymmärrystä, mahdollisia omien kokemusten jakamista sekä toisen tun-temista.

Yksi tutkittavista oli löytänyt keskustelukanavan NA:sta, josta saatava vertaistuki oli hänelle tärkeää. Omien kokemusten jakaminen ja muiden tarinoiden kuuntele-minen antoi uskoa omaan selviytymiseen. Vertaisryhmästä tutkittava oli myös saanut uusia (tai vanhoja, mutta raitistuneita) ystäviä, joiden kanssa saattoi viettää aikaa muuallakin kuin kokouksissa ja korvata näillä uusilla suhteilla vanhoja (ri-kollisia) suhteita.

... Sitten sieltä on aina kiva silloin tällöin löytää semmosia tyyppejä joiden kans on joskus kauan kauan sitten vetäny. Ja ne on raitistunu. -- Et se on semmoi orkesteri, joka on auttanu mua kyl tosi paljon...

Eräs haastateltava kertoi, että hän toivoi tukea ulkopuoliselta ammattilaiselta omien tunnetilojen tunnistamiseen sekä kartoittamaan yhdessä hänen kanssaan siviilissä selviytymisen mahdollisuuksia.

...Mä oon tosi huono sanomaa, mikä on mun mielentila. ulkopuolinen näkee sen paremmin...Siis semmonen joka tuntee mut. Mä oon ollu --- (Paikan nimi) neljä kuukautta, ni siel o mun oma työntekijä -- (Nimi), joka tuntee mut tosi hyvin. Kolmen kuukauden jakson jälkeen mä luulen, et se pystyy hyvinki kertoon et kannatasko viel jäädä hoitoo vai mitä kannattas tehdä...

7.2.2 Rahallinen tuki

...Ku ei sul mikää palkka riitä niihin (huumeisiin), hyvin harva täältä lähtee mihkää Nokian pääjohtajan tileille, ni se raha on tehtävä jostain...

Tutkimukseni mukaan rahan hankkiminen on yksi suurimmista syistä rikollisessa toiminnassa. Rahaa tarvittiin huumeiden ostoon ja myös jokapäiväiseen elämään. Rahaa ei haastateltavien mielestä tarvitsisi olla muuta kuin sen verran että tulee toimeen, eikä jokaista senttiä tarvitsisi laskea. Eräs haastateltava kertoi saaneensa huomattavasti rahaa myymällä ja välittämällä huumeita. Nämä rahat hän oli kuluttanut juhlimalla ja ostamalla arvokkaita tavaroita. Rikollisen toiminnan loputtua (kiinni jäätyä) myös rahavirta heikkeni, eikä raha enää ollutkaan itsestäänselvyys.

...Sillon ku mä myin huumeita, ni mul oikeesti oli rahaa, pysty tekee melkein mitä ite halus. Ja nyt ku ei oo rahaa, ni koko ajan tekee mieli tehdä sitä rahaa, se on ollu must kaikist vaikein juttu. Koko ajan on mielessä, et vois jotain kelmiä tehdä, et sais kolikoita...

Toimeentulotuki ja muut sosiaaliavustukset näyttelivät suurta osaa tutkittavien elämässä, mutta tämän lisäksi kaksi haastateltavista halusi kuitenkin ansaita myös

omaa rahaa. Usea tutkittavista oli sitä mieltä, että itse tienattu ja työstä saatu raha oli kaikkein arvokkainta.

...Mmm, joo ja sossulta tulee sitten se taloudellinen apu. Et seki on tärkeä juttu, koska mä osaan tehdä rahaa, mä osaan tehdä sitä paljon, mutta laittomasti...

Kaikki haastateltavat olivat sosiaalihuollon asiakkaita ja saivat säännöllisen tulon muun muassa työmarkkinatuesta, kotihoidontuesta tai eläkkeestä. Myös läheisten tarjoama rahallinen tuki otettiin mielellään vastaan. Rahallinen tuki oli joko käteisen antamista suoraan haastateltavalle tai tarvittavien tavaroiden ostamista.

...On mun vanhemmat kyllä auttanut...rahallisesti ja jos jotain tarvii ni ne on sit aina auttanut ostaa kaikki. Niinku nyttenki toi laiva-reissu, ni meidän isä kyl kustans sen...

7.2.3 Valvonta

Valvonta nousi haastatteluissa voimakkaasti esille. Valvonnalla haastateltavat tarkoittivat nimenomaan kriminaalihuoltolaitoksen järjestämää ehdonalaisvalvontaa. Kaikki tutkittavat olivat olleet aiemmin tai olivat haastatteluhetkellä valvonnassa ja ainakin toinen työsiirtolassa olevista oli vapautumassa valvontaan. Valvoja koettiin turvalliseksi ihmiseksi eikä hänelle haluttu valehdella. Valvoja oli ollut monelle avuksi elämää suunniteltaessa vankeuden jälkeen sekä toi tietynlaista rytmitystä siviilissä oloon.

...Mähän käyn sen luona vieläki kylässä ku nyt ku se on eläkkeellä...viemäs sinne joulukukkia. Se oli mulle ku toinen äiti. Mun ei tarvinnu koskaan valehdella ja sitten se koska mä oon pehmeenä, ihan sekasin. Se otti mua korvasta kiinni ja hoiti mut...

...Ja mä olin jonku kaks viikko vetäny ni EAV valvoja soitti mulle, et missä sä oot, sun piti mennä sinne ja mä menin sitte tapaan sitä ja

se katto viis sekuntia päin ja soitti sitte katkolle ja sano, et täältä tulee potilas...

Valvoja pidettiin osaavina ja ammattitaitoisina ja heidän työtään arvostettiin.

Haastateltavat toivoivat kuitenkin enemmän aikaa valvojilta ja yksi tutkittavista olisi halunnut tiuhempaan tapahtuvia tapaamiskertoja.

Valvonnasta saadut kokemukset olivat pääosin positiivisia ja valvontaa toivottiin jatkuvaksi vuodesta kahteen. Yhdellä tutkittavalla oli myös huono kokemus valvonnasta, mutta sen jälkeen olivat hänen kertoman mukaan valvonnat olleet pelkästään positiivisia.

...Sitten siel on EAV valvoja. Se on ihan huippumimmi. Se on järjestelly aika paljon mun elämää...

Valvojan auktoriteettia kunnioitettiin huomattavasti enemmän muihin viranomaisiin nähden ja valvoja nähtiin valvottavan omaa etua tavoittelevana ihmisenä.

Valvonnalta toivottiin myös yhteydenpitoa muihin viranomaisiin. Yhden haastateltavan mielestä valvoja hoiti huomattavasti luontevammin esimerkiksi puhelut virastoihin ja sosiaalityöntekijöille kuin hän itse olisi hoitanut.

...Kyl se mun asioita... Jos mä lähen soittelee tonne virastoihin tai johkuu ja mä soitan sinne nii ne ei välttämättä...siin ei oo kauheesti potkuu. Mut sit ku se soittaa ja esittelee ittensä ni ne on aina hoitunu paljo nopeemmin ne asiat...

7.2.4 Muut tukevat asiat

Muita rikoksetonta elämää tukevia asioita haastateltavien mielestä olivat muun muassa vankilan loma-ajat, muiden kokemusten kautta oppiminen, päivittäisissä asioissa selviytyminen ja jatkohoitopaikat. Yksi haastateltavista odotti kovasti pääsyä työsiirtolasta lomille. Hänen mukaan lomamat helpottivat sopeutumista siviiliin ja auttoivat huomaamaan vaaratekijöitä, jotka voisivat olla uhkana rikoksettomassa ja päihteettömässä elämässä.

...Kiitos noitten lomien, et mä oon lähössä taas ens viikolla lomille, siel on yhen ystävän vuotispäivät yhes NA:ssa, mihi me mennää työtöystävän kans. Ni noi ny sillee sopeuttaa ihan kivasti tonne siviilii...

Kaksi haastateltavaa kertoi, että heillä tulee olla päivisin mahdollisimman paljon ohjelmaa, jotta vaara rikoksiin ja päihteiden käyttöön olisi mahdollisimman pieni. Ohjelmaa päiviin pyrittiin löytämään pääasiassa työn tai harrastusten parista. Myös muut tutkittavat olivat sitä mieltä, että päivät pitäisi täyttää jollain tekemisellä.

Kaksi tutkittavaa mainitsi saaneensa opetuksen seuraamalla ystävien elämää. Kokemukset onnettomuuksista, sekavista käyttäytymisistä ja itsemurhista tukivat päihteettömyyttä ja rikoksetonta elämää.

...Mut sitte ku sitä jatku, no viiden vuoden jälkeen mulla rupes kavereita meneen; ajo kolareita sekasin mis kuoli sivullisiaki, poliisin toimesta kuoli putkiin ja sit on tosi paljon itsemurhia. Niitten kautta oon oppinu ymmärtämään et ei se oo järellisten ihmisten tapa elää...

Toinen haastateltava kertoi karttavansa nykyään entistä kaveripiiriään vaihtamalla kadun puolta tai kääntymällä takaisin päin heitä kohdatessaan. Nähdessään entisiä kavereita haastateltava kertoo, ettei pidä heitä minään ja on helpottunut ollessaan nyt poissa siitä elämästä.

...Et niinku kauhulla ajattelen sitä minkälainen mä oon ollu. Et mä oon ollu ihan kamala ihminen kans, mä en voi oikee uskookaa sitä...

7.3 Siviilissä selviytymistä tukevat ihmiset

Verkoston merkitys korostui tutkimuksessa. Toisilla ihmisillä oli haastateltavien mielestä suuri merkitys rikoksettoman elämän tukemisessa. Siviilissä selviytymistä tukevat ihmiset ovat jaoteltu viranomaisiin ja muihin tärkeisiin ihmisiin, joihin liittyivät sukulaiset, ystävät sekä muut ulkopuoliset ihmiset. Jaottelu viranomaisiin

on tehty siitä syystä, että tutkimuksessa nousi esille voimakkaasti viranomaistyön merkitys siviilissä selviytymiseen. Läheisiltä ei kaivattu niinkään paljoa tukea, heidän läsnäolonsa oli tärkeintä haastateltaville.

7.3.1 Viranomaiset

Viranomaisista tärkeimmäksi tukea antaviksi ihmisiksi nousivat ehdonalaisvalvoja ja sosiaalityöntekijä. Poliisi tuli yhdessä vastauksessa esille. Poliisin toiminnasta ei pidetty, mutta sen ansiosta haastateltava oli joutunut olemaan hetken aikaa kiviällä, tuomiota suorittaessaan. Tämä oli tutkittavan mielestä hyvä asia. Vankilan ja siviilin päihdetyöntekijät koettiin hyväksi ja niiltä oli saatu tarvittavaa apua ja kannustusta elämässä selviytymiseen päihteittä. Myös jatkohoitopaikan työntekijät sekä kunnalliset perhetyöntekijät koettiin tärkeiksi tuiksi siviilissä. Vartijat eivät haastateltavien vastauksissa olleet suosittuja, eikä heidän ajatuksilleen annettu juurikaan arvoa. Eräs tutkittava mainitsi kuitenkin tulevansa vartijoiden ja muunkin vankilan henkilökunnan kanssa toimeen ja heiltä oli myös saatu vankilassa ollessaan tukea siviiliin siirtymisessä.

... Mä oon oppinu tuntee kaikki pamput ja mä oon tullu niittenkaa toimeen ku ei se oo niitten vika, et mä oon täällä...

7.3.2 Sukulaiset ja muut ihmiset

Jokaisella haastateltavalla oli jonkin verran tukiverkostoa ympärillä. Kaikilla tutkittavilla läheisin ihminen oli seurustelukumppani tai puoliso. Myös vanhemmat sekä sisarukset olivat tärkeitä, ja heidän kanssaan pidettiin melko tiiviisti yhteyttä. Vanhemmat osoittivat tunteensa huolehtimisella ja tarjoamalla apuaan tarpeen vaatiessa. Sisaruksia autettiin tarvittaessa ja heille pyrittiin opettamaan elämistä ilman rikoksia ja päihteitä. Vanhempien puuttuessa sisarusten merkitys korostui entisestään ja heillä oli suuri rooli haastateltavan elämässä.

...-Mites sun isä? Asuuko se täällä?

-No se on totanoinni sellanen, et se on lusinu puolet elämästään ja äiti kuoli, ku mä olin 16vuotias --- Et sisko on mun perhe, kaikist läheisin tyyppi...

...Veljeä mä oon jeesannu tosi paljon, oon hommannu sille työpai-kan ja asunnon ja mitä kaikkee ja se on jeesannu mua...

Kahdella haastateltavalla oli omia lapsia, yhdellä kummilapsi ja yhden seurustelukumppanilla oli lapsi. Lapset koettiin erittäin tärkeänä asiana ja heitä haluttiin suojella vaaroilta. Lasten kanssa vietettiin paljon aikaa ja heille pyrittiin tarjoamaan mahdollisimman ehyt ja turvallinen elämä. Lapset tukivat myös rikoksetonta elämää, koska heille ei haluttu antaa kuvaa rikollisesta elämästä tai päihteiden ongelmakäytöstä. Myös pelko lasten huostaanotosta motivoi rikoksettomaan elämään.

Sukulaiset ja ystävät koettiin myös tärkeiksi tukijoiksi. Vanhemmat pitivät pääsääntöisesti yhteyttä haastateltaviin heidän vankeuden aikana ja he olivat valmiita matkustamaan pitkänkin matkan vankilatapaamisiin. Myös ystävät pitivät säännöllisesti yhteyttä ja pyrkivät vaikuttamaan tutkittavan rikoksettomaan tulevaisuuteen omalla läsnäolollaan.

...- Onks sun kavereilla rikollista taustaa?

- Ei oo koskaan ollu missään vankilassa ja on sanonu mulle, et älä enää ikinä mee sinne...

Haastateltavista kolme kertoi toiveistaan saada mahdollisuuden viettää ystävien ja sukulaisten kanssa yhteistä aikaa rentoutuen ja tehden yhdessä jotakin. Heistä tärkeä ystäviltä saatu tuki oli yhdessä oleminen ja vapaa jutustelu. Muunlaista tukea he eivät odottaneet ystäviltä.

...Siskon ja näitten kans otti vähän rennommin alkuunsa. Kävi sukulaisten kans kalastelemassa ja tollastanoinni...

Muita tukevia ihmisiä olivat valmentaja, isovanhemmat, puolison sukulaiset (varsinkin anoppi), edesmennyt serkku sekä raitistuneet ystävät, harrastuskaverit ja NA:n (Anonyymit Narkomaanit) sekä vertaistuen kautta tulleet ystävät.

7.4 Uhat rikoksetonta elämää suunniteltaessa

Uhat ovat jaoteltu kahteen kategoriaan. Ensimmäisenä ovat ulkopuolelta tulevat uhat, joihin haastateltavat kokivat, etteivät voi suurelta osalta itse vaikuttaa. Ulkopuolisina uhkina olivat pääasiassa tapahtumat elämässä ja ihmisten toiminta. Sisäisenä uhkana koettiin ennen kaikkea omat luonteen piirteet, heikkoudet, rikollisesta elämästä opitut taidot sekä sairaudet. Ulkoiset ja sisäiset uhat ovat jaettu kahteen kategoriaan siitä syystä, että tuloksista selviää selkeä ero oman ajatusmaailman ja ulkoisten asioiden kohdalla. Aina ulkoisia tapahtumia ei koeta uhkana, vaan pikemminkin voimistavana tekijänä, mutta tässä tutkimuksessa nousi selkeästi esille haastateltavien kokemukset ulkoisista vaaratekijöistä.

7.4.1 Ulkopuolelta tulevat uhat

Haastatteluissa tuli esille monenlaisia uhkatekijöitä, jotka voivat vaikuttaa rikoksettomasta elämästä selviytymiseen. Kahdella tutkittavalla oli kokemus vankilan jälkeen siviiliin siirtymisestä ja siellä odottavista vaaroista.

Epäonnistumisia oli tullut, jos töihin oli päästy liian nopeasti, koska tällöin erään haastateltavan mukaan oli tullut voimakas tunne omasta selviytymisestä ja asioiden järjestymisestä ja avun hakeminen sekä sovittujen asioiden hoitaminen oli jäänyt hoitamatta. Toisaalta myös työttömyys ja pätkätyöt koettiin uhkatekijöiksi, sillä kuten edellä jo mainittiin, rahapulaa pyrittiin parantamaan rikoksilla. Tämä oli myös eräs esiin nouseva uhkatekijä: Huumekaupoista saadut rahamäärät olivat huikeita ja houkutus tehdä laittomasti töitä oli suuri.

...Se kesti ja kesti (hoitoon pääsy) ja mä tein semmosen päätöksen, et mä meen sinne sit ku mä pääsen siviiliin. Sit mä en kuitenkaa menny, ku mä pääsin töihin nopeesti ja kaikki näytti olevan hyvin...

...Koska mä osaan tehdä rahaa, mä osaan tehdä sitä paljon, mutta laittomasti...

Isot ja äkilliset muutokset elämässä olivat myös yksi uhkatekijä rikoksettoman elämän onnistumisessa. Seurustelusuhteen loppuminen, asunnon tai työpaikan menetys sekä läheisten kuolema olivat aiheuttaneet huumekierteeseen ajautumisen tai rikosten synnyn. Eräs haastateltava sanoikin, että niin kauan meni hyvin, kun pystyi huolehtimaan omista asioistaan ja koki hallitsevansa omaa elämäänsä. Suunnitellun ja tasapainotetun elämän avulla oli tutkittavien mielestä parhaat mahdollisuudet selviytyä siviilissä rikoksitta.

...Rupesin seurusteleen, muutin yhen tytön kans yhteen ja asuttiin kimpassa melkei kaks vuotta ja sit ku se suhde meni poikki ja vankeustuomioo tuli melkei neljä vuotta, sit mä ratkesin taas vetään...

Luottamuksen puute, joko läheisiltä tai viranomaisilta, vaikutti myös tutkittavien mielestä osaksi mahdollisten rikosten syntyyn tai päihdekierteeseen. Vaikka luottamus olikin menetetty useaan kertaan, oli kahdella tutkittavalla kuitenkin toive saada luottamusta muilta ihmisiltä omaan toimintaansa. Läheisiltä saatu luottamus vahvisti omaa tunnetta selviytymisestä, kun taas luottamuksen puute aiheutti pärjäämättömyyden tunteita ja heikkenevää itseluottamusta. Viranomaisista heijastuva luottamuksen puute ja itsemääräämisoikeuden sivuuttaminen aiheutti yhden tutkittavan mielestä uhmaa.

...Ammatti-ihmisille mä rupeen hyvin helposti haastaa riitaa sillai ovelasti. Rupeen niinku uhmaan niitä. Et jos ne rupee väittää, et mun elämäs on se ja se asia pielessä sen ja sen takia, ni mä rupeen huutaa perusteluja...

Yksin jäämisen pelko sekä varhaiset kokemukset rikollisuudesta, päihteiden käytöstä tai sosiaalihuollon asiakkuudesta näyttäytyivät myös haastatteluissa uhkatekijöinä. Oma epävarmuus arjen sujumisesta tuli esille yhdessä vastauksessa.

... Emmä tiää, onks siitä tukea silleen, mut kai mä sit oon sellai ihmisen etten mä yksin tuol pärjää...

Myös vankila koettiin yhdessä vastauksessa uhkatekijänä. Yksi haastatteluun osallistuneista kertoi vankilan laitostavan ja lisäävän rikoskierrettä. Hänen kokemuksensa mukaan vankilassa ihmiset oppivat varastamaan ja selviytymään juonittelemalla. Vankilasta ei saa, tutkittavan kokemuksen mukaan, eväitä itsenäiseen selviytymiseen, kun päivittäiset arkirutiinit hoituvat puolesta ja päivät saa kulutettua videopeleillä ja television katselulla.

7.4.2 Sisäiset uhat

Kun kysyin haastateltavilta, millaisia uhkia he uskoivat kohtaavansa, vastaukset liittyivät paljon erilaisiin luonteenominaisuuksiin. Pääosin tutkittavat uskoivat omaan selviytymiseensä ja olivat selvillä omista heikkouksistaan ja vahvuuksistaan. He tunnistivat omia luonteenpiirteitään ja ymmärsivät niiden vaikutuksen käytökseensä.

Kaksi tutkittavista kertoi olevansa melko helposti toisten vietävissä. Tämä oli heidän mukaansa aiheuttanut monia rikollisuuteen liittyviä tapahtumia, mitkä olisivat voineet jäädä pois, mikäli he olisivat osanneet kieltäytyä. Myös oman heikkouden tunnistaminen tuli esille näissä vastauksissa.

...Ja sillee et ei oo tarvinu kauheesti houkutella. Et jos on joku tilanne, et joku sanoo, et siel on sitä ja tätä, ni mä en oo kauaa mieltäny, et sit mennää. Et semmonen heikkous. Et olis monta kertaa pitäny...mut eiköhän se siitä...

Myös äkkipikainen luonne ja ongelmanratkaisutaidon puute olivat esillä muutamassa vastauksessa. Päihtyneenä oleminen näytti vaikuttavan suuresti aggressiiviseen käytökseen sekä ongelmien käsittelyn taito ainoastaan päihtyneenä tuli esille eräässä vastauksessa. Vastauksessa ilmeni päihteiden käytön helppous ongelmien edessä. Ei tarvinnut alkaa purkaa tapahtumia heti, vaan siirsi asioiden käsittelyn

mieluummin kauas tulevaisuuteen. Yksi haastatelluista oli itse sitä mieltä, että hän oli ikuinen rikollinen ja päihteiden ongelmakäyttäjä, vaikka selviäisikin siviilissä tekemättä rikoksia.

...Et ei siit varmaa koskaan pääse, ajatusmaailma on tehny rikolliseks...

Uhkaksi koettiin myös rikollisesta käytöksestä opitut taidot. Eräs tutkittavista kertoi oppineensa paljon huumeita myymällä: hän kertoi tunnistaneensa ihmiset, jotka huumeita halusivat ja oppineensa myös käyttäytymään väkivaltaisesti. Jotkut luonteen piirteet näyttäytyivät sekä uhkatekijöinä että vahvuuksina, riippuen tilanteesta.

Eräällä tutkittavalla oli myös diagnosoituja sairauksia, joilla hän koki olevan vaikutusta rikolliseen käyttäytymiseen. Kleptomanian vuoksi hän saattoi varastaa huomaamattaan tavaroita ja kertoi joskus tunteneensa mielihyvää varastamisesta. Koska varastaminen tapahtui usein huomaamatta, hän ei itse välttämättä kokenut lainkaan tekevänsä rikosta ja siksi siihen oli hänen itsensä mielestä vaikea vaikuttaa.

...Mul on todettu se (kleptomania), mut mä oon karsinu siitä, et mä en enää joka paikasta ota. Kai mus joku ADHD:ki on, mut se on ollu nuorena ylivilkkautta...

7.5 Omat vahvuudet

Tutkittavien kokemat vahvuudet rikoksettoman elämän onnistumisessa liittyivät moniin erilaisiin tekijöihin ja luonteen ominaisuuksiin. Suurimmiksi vahvuuksiksi nousivat fyysisen kunnon merkitys, ajatusmaailman ja oman toiminnan kehittyminen pois rikollisesta ajattelutavasta sekä sosiaalisuus ja sitä kautta tapahtuvat ihmisten väliset kanssakäymiset.

7.5.1 Fyysiset vahvuudet

Liikunta koettiin tärkeänä tekijänä onnistumisen kokemuksen tuottajana. Lähes kaikki vastaajat kertoivat harrastavansa liikuntaa. Harrastusten kautta parantunut kunto ja lihasvoiman kasvaminen tuli yhdessä vastauksessa voimakkaasti esille. Näillä oli suuri merkitys positiivisten kokemusten edesauttajana. Liikunnasta saadut onnistumisen kokemukset motivoivat päihteiden käytön lopettamisessa. Myös toinen haastateltava mainitsi harrastukset yhdeksi tärkeäksi selviytymiskeinoksi. Moni vastaajista oli myös vankeuden aikana harrastanut liikuntaa ja parantanut näin fyysistä kuntoaan. Liikunnasta saatu mielihyvä tuli myös esille yhdessä haastattelussa.

...Joo, kunto on ihan hyvä ja täällä pääsee lenkilleki. Muutenkaa ruumiissa ei oo mitää vikaa, mä en oo saanu tauteja, mul on ham-paat kunnossa ja kaikin puolin kondikses...

Kaksi tutkittavista oli erittäin tyytyväisiä, kun he olivat selvinneet huumeiden käytöstä ilman vakavia tauteja. Molemmilla tutkittavista oli pitkä huumetausta ja toinen oli käyttänyt myös suonensisäisiä huumeita.

...Mä oon siit onnellinen, et vaik mä vedin jauhoo vitusti ni mä en vetäny putkee. Et se on yks sellanen, mist mä oon vitun kiitollinen, et se piti. Ni on välttyny kaikilt hepateiteilt ja muilta..

Eräs haastateltava kertoi välttävänsä väkivaltaa, vaikka kokikin olevansa hyvässä fyysisessä kunnossa. Hän kertoi turvautuvansa siihen vain äärimmäisissä tilanteissa ja purkavansa aggressiivisuuttaan mieluummin kuntosalilla. Eräessä toisessakin haastattelussa tuli ilmi kuntosaliharrastus ja siellä tavoitteena lähinnä lihasvoiman kasvattaminen.

7.5.2 Psyykkiset vahvuudet

Osa psyykkisistä vahvuuksista liittyi tavalla tai toisella huumeisiin. Yksi tutkittavista ei ollut koskaan käyttänyt vahvoja huumeita, minkä hän koki vahvuutena ja toinen oli mielissään siitä, että ei ollut jäänyt kenellekään velkaa huumeista. Siviiliin paluukin tuntui haastateltavasta turvallisemmalta, kun ei ollut velkojat heti vankilan portilla vastassa. Turvallisuuden tunnetta lisäsi myös se, että siviiliin paluu oli järjestetty ennalta ja asiat olivat kunnossa. Yksi kertoi vahvuudekseen sopeutumiskyvyn. Kaikki tutkittavat olivat jollain tapaa kyllästyneet elämäänsä huumeiden ja rikollisuuden parissa ja halusivat muutosta aiempaan elämäntyyliin.

...Kyl se nyt siltä näyttää, et mä voisin pärjätä, koska mä oon nähny aika paljon. --- Kyl mä luulen, et nyt riittää...

Kahdessa vastauksessa tuli esille rehellisyys itselle. Molemmat tutkittavat olivat aiemmin valehdelleet itselleen omista kyvyistään ja irtipääsyn helppoudesta. epäonnistumisten jälkeen kumpikin olivat sitä mieltä, että olemalla rehellinen itselleen auttoi selviytymään arjessa ja tulevissa muutoksissa. Myös muille, varsinkin läheisille, rehellisenä pysyminen oli tutkittavista tärkeää. Omien heikkouksien tunnistaminen koettiin myös vahvuudeksi.

Yksi pitkään ilman huumeita ollut haastateltava kertoi olevansa ylpeä itsestään ja saavutuksestaan. Tapahtuneen muutoksen huomiointi auttoi jatkamaan huumeetonta elämää ja nauttimaan jokaisesta selvästä hetkestä.

... Ja jos sattuis sellanenki tilanne, et mä retkahaisin, must se olis ihan mielettömän paha juttu. Et sit koko mun työ menis hukkaan. Mul on aina se tavote, et mitä pitempi aika, ni sit mä nostan itteeni aina vähän ylemmäs...

7.5.3 Sosiaaliset vahvuudet

Tutkittavilla oli melko paljon erilaisia ihmisiä ympärillään ja heidän kanssaan käytiin avoimia ja pitkiäkin keskusteluja. Ihmiset koostuivat sekä viranomaisista ja muista ammattilaisista, kuin ystävistä ja sukulaisistakin. Muiden ihmisten reaktio ei kuitenkaan aina ollut positiivista haastateltavan kertoessa elämästään. Yhden haastateltavan kokemuksen mukaan ihmiset eivät aina halunneet kuulla niin paljoa kuin tutkittava olisi ollut valmis kertomaan.

...Moni on kokenu sen aika...aika, miten sen ny sanois...ei halua et mä kerron niin paljon. Mutta mul on ihan tarpeeks ystäviä...

Kertomalla avoimesti elämästään tutkittavat olivat myös jäsentäneet mielessään tapahtumia. Tällä keinoin he olivat saaneet tarkkailtua omaa elämäänsä ulkopuolisin silmin ja nähneet muutosta kaipaavia asioita. Sosiaalisuus ja mukautuvaisuus ympäristön muutoksiin olivat yhden haastateltavan mielestä niin uhka kuin vahvuuskin.

...Niiden (vahvuuksien) avulla mä pärjäsin myös rikollisessa elämässä. --- Et nyt mä yritän tässä vähän ohjata mun hyviä puolia vähän järkevämpään käyttöön...

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimuksen luotettavuuteen kuuluvat tutkimuslupa, tutkijan vaikuttaminen tutkittavien vastauksiin sekä tutkimuksesta tiedottaminen (Eskola & Suoranta 2005, 211). Luotettavuutta laadullisessa tutkimuksessa voidaan mitata tutkijan tekemällä tutkimustoteutuksen raportilla. Tulosten luotettavuutta voidaan lisätä esimerkiksi suorilla lainauksilla. (Hirsjärvi ym. 2004, 217.)

Kun tutkitaan vankeja, nimenomaan tutkimushetkellä ehdotonta tuomiota suorittavia, tarvitaan sitä varten erillinen tutkimuslupa. Hain tutkimuslupaa rikosseu-

raamusvirastosta keväällä 2006, toiveenani saada mahdollisuus tavoittaa työsiirtolassa olevia rikollisia ja haastatella heitä opinnäytetyötäni varten. Kirjallisen tutkimusluvan saatuaani lähetin tutkimuksen kohteeksi ottamaani työsiirtolaan ilmoituksen, jossa kerroin työni tavoitteista ja toivoin vankeja vapaaehtoiseen haastatteluun. Korostin ilmoituksessani, että henkilöiden nimiä ja muita tunnistettavissa olevia tietoja ei käytetä työssä ja että tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Ilmoituksen lähettämistä seuraavalla viikolla otin yhteyttä työsiirtolaan, josta kuulin saaneeni kaksi vapaaehtoista tutkittavaa.

Haastattelujen alkaessa kerroin vielä haastateltaville että mitään tunnistettavissa olevia tietoja ei ilmene tutkimuksessa ja aineistot tullaan hävittämään tutkimuksen valmistuttua. Haastattelun alussa kysyin vielä tutkittavalta suullisen luvan tehdä haastattelun. Kaksi viimeistä haastattelua tapahtui siviilissä. Koska työsiirtolasta ilmoittautui vain kaksi vapaaehtoista, sai niukkaa aineistoa syvennettyä vertaamalla kahta ehdonalaista rangaistusta suorittavaa ja heidän ajatuksiaan tutkimusongelmiin. Nämä tutkittavat ilmoittautuivat vapaaehtoiseksi kriminaalihuoltolaitoksen ehdonalaisvalvojan kysytyä heiltä kiinnostusta osallistua tutkimukseen. Näitä haastatteluja varten sain kirjallisen tutkimusluvan kriminaalihuoltolaitoksen johtajalta syksyllä 2006. Haastatteluista toinen tapahtui aluetoimiston tiloissa ja toinen tutkittavan kotona.

Haastatteluja tehdessäni pyrin tietoisesti johdattelemaan mahdollisimman vähän haastattelun kulkua. Puolistrukturoidulla teemahaastattelulla oli tarkoitus saada tutkittavien omia ajatuksia esille ja löytää kohtia, jotka olivat heidän kohdallaan merkityksellisiä. Haastattelut olivat kestoltaan 30 minuutista puoleentoista tuntiin.

Luotettavuutta voidaan arvioida yleistettävyydellä sekä raportin kirjoituksella. Myös tutkimuksen uskottavuus on tärkeä luotettavuuden tekijä. (Eskola ym. 2005, 212) Tällä tutkimuksella ei ole tarkoitus yleistää tuloksia koskevaksi kaikkia rikollisia tai päihdeongelmasta kärsiviä, koska aineiston määrä on, verrattuna yleistettävyyksiin pyrkiviin tutkimuksiin, suppea ja haastateltavien lukumäärä on pieni. Kvalitatiivisen tutkimuksen pyrkiessä yleistettävyyteen, aineiston tuli olla suurempi kuin mitä tässä työssä on käytetty. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää tähän tutkimukseen osallistuneiden rikoksesta tuomittujen omia ajatuksia

koskien rikoksettoman elämän onnistumisen mahdollistavia tekijöitä ja kuvaamaan tutkittavien tulevaisuutta heidän omien kokemusten ja mielipiteiden kautta.

Luotettavuutta lisäsi haastattelujen nauhoitus ja litterointi. Yksin haastatteleamalla aineisto olisi jäänyt niukaksi, mikäli olisin tehnyt muistiinpanoja haastatteluhetkellä. Litteroimalla sain hahmotettua kokonaisuuden ja aineistoon palaaminen jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla helpotti tutkimuksen analysointia.

Osa haastatteluista tapahtui paikassa, jossa oli myös jonkin verran taustääniä. Tämä vaikutti mahdollisesti haastateltavien keskittymiskykyyn ja ajatukset karkailivat välillä. Aineiston luotettavuutta saattaa myös heikentää se, että paikoin tutkittavien puhe oli epäselvää ja esitettyyn kysymykseen ei saatu suoraa vastausta. Yhdessä haastattelussa nauhurin paristot olivat loppuneet kesken haastattelun, jonka johdosta haastattelu jäi vajaaksi. Litteroidessa huomattua tapahtumaa ei saatu enää korjattua, mutta saadusta aineistosta löytyi kuitenkin vastauksia jokaiseen tutkimuskysymykseen. Oma kokemattomuuteni haastatteluja tehdessä saattoi myös heijastua vastauksiin.

Tutkimuksessa ilmenee työsiirtolan nimi, sekä paikkakunta, jossa ehdonalaisessa valvonnassa olevien haastattelu tapahtui. Tämä ei kuitenkaan mielestäni heikennä haastateltavien anonymiteettiä, sillä organisaatiot ovat isoja ja asiakkaita on runsaasti molemmissa paikoissa, joten ulkopuolinen lukija ei todennäköisesti tunnista henkilöitä.

9 POHDINTA

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli vankeja haastatteleamalla tutkia keinoja, joilla tuomion jälkeinen rikokseton elämä mahdollistuisi ja mitä vaaratekijöitä olisi hyvä ottaa huomioon. Tutkimuksen tekemisen mielenkiintoa lisäsi se, että toiveenani on tulevaisuudessa työskennellä rikollisten tai päihdeongelmaisten parissa. Uskon, että tämän koulutuksen jälkeen minulla on valmiudet työskennellä toivomallani alalla, sillä koulutuksessa saadun monipuolisen opetuksen kautta muun muassa oma ihmistuntemukseni ja kykyeni auttaa on kasvanut.

Teoria osuuteen keräsin tietoa rangaistumuodoista ja kuvailin vankilan toimintamallia. Tarkoitukseni oli auttaa lukijaa jäsentämään rikollisuuden moninaisuuden. Ei ole yhtä oikeaa määritelmää tai rangaistuskeinoa, ja olenkin valinnut työhöni sellaiset käsitteet, joiden itse uskon olevan tärkeitä tekijöitä autettaessa rikollista selviytymään elämästään ilman lisärikoksia. Teoriassa on käsitelty elämän osa-alueita, joita aiemmilla tutkimuksilla on selvitetty liittyen vangin mahdollisuuksiin elää rikoksettomasti.

Tutkimustuloksistani löytyi paljon yhteneviä tekijöitä verrattuna aiempiin tutkimuksiin. Päihteiden ongelmakäyttö liittyi lähes kaikkiin tapahtumiin, joita elämässä oli tullut vastaan tai oli vaarana kohdata rikoksetonta elämää aloitettaessa. Päihdeongelma vaikutti taloudenhallintaan heikentävästi, kun suurin osa saaduista rahoista kului päihteisiin. Päihdeongelman vuoksi oli myös menetetty työpaikkoja. Päihteiden käyttö vaikutti haastateltavien elämään hallitsevasti ja tämä näkyi myös aiemmissa tutkimuksissa. Huumeista irtautuminen koettiin helpoimmaksi vertaisryhmässä, läheisten tuen avulla ja pidempään huumeita käyttäneen tuella. Tutkimukseni mukaan päihdehallinta oli suurin mahdollistava tekijä siivilissä selviytymiseen rikoksitta.

Aiemmissa tutkimuksissa on käsitelty elämänhallinnan osa-alueita hieman erilaisista näkökulmista ja niistä löytyi myös jonkin verran syvällisempiä tutkimuksia, kuten Kauppilan (1999) väitöskirja aiheesta vankien turvattomuus. Mattsonin (1998) tutkimuksessa on keskitytty vankien kuntoutukseen ja Kääriäisen (1994) väitöskirjassa on valittu teemaksi kontrollipolitiikan vaikutukset rikollisen syrjäytymiseen sekä vankilasta vapautumisen vaikeus. Itse valitsin näkökulmaksi tähän työhön elämänhallinnan osa-alueet, jotka olivat suurimpina vaikuttavina tekijöinä useissa tutkimuksissa. Työstäni jäi pois joitakin rikoksetonta elämää tukevia tekijöitä, kuten uskonto, sillä se ei noussut omassa tutkimuksessani merkitykselliseksi ja siitä oli melko vähän tutkittua tietoa verrattuna muihin tukeviin tekijöihin.

Tutkimuksessani ilmeni myös tekijöitä, jotka eivät olleet muissa tutkimuksissa näytelleet kovinkaan suurta osaa rikoksettoman elämän mahdollistavina seikkoina. Yhtenä tekijänä oli omassa tutkimuksessa melko voimakkaasti esille noussut viranomaisten valvonta. Tutkimuksessani se nähtiin hyvin tärkeänä ja motivaation

ylläpitävänä asiana. Viranomaisiin luotettiin ja heidän apuaan pidettiin hyödyllisenä.

Vanki tarvitsee vahvan siteen eri toimijoiden välille, kun hän alkaa rakentaa rikoksetonta elämäntyyliä. Toimivalla ja turvallisella verkostolla on suuri merkitys rikolliselle ja hänen pitää saada turvata siihen, että hänelle tarjotaan paras mahdollinen tieto ja apu, jota hän tarvitsee selviytyäkseen. Ammatti-ihmisten tarjoama apu koettiin tutkimuksessa hyväksi ja tarpeelliseksi. Esiin tuli kuitenkin toive siitä, että sama työntekijä hoitaisi rikollisen asioita alusta loppuun, eikä työntekijä vaihtuisi prosessin aikana. Tavoitteellinen työskentelyote ja asiakkaan kohtaaminen ihmisenä ja tasa-arvoisena osapuolena vaikuttaa tämän tutkimuksen tulosten perusteella olevan tärkeä tekijäksi rikoksettoman elämän onnistumisessa.

Tärkeäksi tutkimuksessani nousi myös luottamuksen anto ja mahdollisuus epäonnistumiseen. Kun vanki sai kokea vaikuttavansa itse omiin asioihin, hänellä oli paremmat edellytykset selviytyä ja motivaatio muutokseen kasvoi. Jokaisella haastateltavalla oli kokemuksia epäonnistumisista ja niistä oli jäänyt hyvin erilaisia kokemuksia. Vahvistavat kokemukset olivat tulleet silloin, kun tutkittavan ei tarvinnut kohdata epäonnistumistaan yksin tai hän sai tarvittavaa apua epäonnistumisen jälkeen. Haastattelussa ilmeni myös itsemääräämisoikeuden tärkeys ja kunnioittava käyttäytyminen itseä kohtaan. Omiin asioihin vaikuttaminen oli tutkittavien mielestä erittäin tärkeää.

Monesti rikosuralta luovutaan joko kiinni jäätyä tai kyllästyessä. Tässäkin tutkimuksessa tuli esiin tietynlainen kyllästyminen rikolliseen toimintaan ja jatkuvaan pelkoon kiinnijäämisestä. Kahdella tutkittavista oli aiempia tuomioita ja heidän vastauksissaan tuli selvästi esille rikolliseen elämäntapaan kyllästyminen.

Vaikka raha näytteli suurta osaa rikoksia tehdessä, rahaa arvostettiin enemmän, mikäli se oli laillisesti hankittua. Työ- tai opiskelupaikan saaminen oli yksi suurimmista toiveista haastateltavilla. Työpaikalla tai tehtävällä työllä ei nähty olevan kovinkaan suurta merkitystä, pääasia oli, että sai olla töissä ja sai sitä kautta elannon ja päiväohjelmaa.

Tutkimusaineistoa analysoidessani pohdin, sainko haastateltavilta aidot vastaukset kysymiini tutkimusongelmiin. Oli selvästi huomattavissa, että haastateltavat olivat suunnitelleet valmiiksi elämänsä tuomion jälkeen. Heillä oli realistisia odotuksia ja moni tunnisti omia heikkouksiaan, joita pyrki vahvistamaan tai unohtamaan rikoksettoman elämän vuoksi. Sitä, olivatko nämä toiveet ja suunnitelmat todellisia, en tiedä. Vastaukset vaikuttivat tarkkaan ja huolellisesti pohdituilta, mutta epäonnistumisiakin pelättiin. Mahdollisia epäonnistumisia ja negatiivisia kokemuksia rikoksettoman elämän onnistumiseksi en tässä työssä syvällisemmin tutkinut, koska työni pääpaino oli vahvuuksissa ja positiivisissa kokemuksissa, joilla rikokseton elämä olisi mahdollista toteuttaa sekä tulevaisuuden suunnitelmissa. Jäin kuitenkin pohtimaan vastasivatko tutkittavat asioita, joita olettivat haluavani kuulla, vai olivatko vastaukset todella todenmukaisia. Mahdollisesti haastateltavat saattoivat pelätä tietojen leviämistä, mikäli he olisivat kertoneet suunnitelmistaan jatkaa rikoksia tuomion jälkeen tai muita asioita, joiden ilmituloa pelättiin.

Ongelmaksi aineistoa analysoidessani muodostui monien tekijöiden liittyminen yhteen. Tutkittavien ajatukset rikoksettoman elämän mahdollistavista tekijöistä pyörivät niin sanotusti noidan kehää ja kaikilla oli merkitys kaikkiin. Työn saantia vaikeutti päihdeongelma, ja työttömyydestä johtuva rahan puute vaikutti rikoksen tekemiseen. Rikokset taas tehtiin monesti päihtyneenä. Myös toiveissa esiin nousseet tukimuodot liittyivät suureksi osaksi tärkeäksi koettuihin ihmisiin. Keskustelutukea toivottiin kaikilta läheisiltä ihmisiltä, niin viranomaisilta kuin ystäviltä ja sukulaisiltakin. Vaikka sosiaalihuolto turvasi jokaisen haastateltavan taloudellisen tuen, niin rahaa saatiin ja lainattiin myös läheisiltä. Myös ehdonalaisvalvonnan lisäksi tietynlaista valvontaa, varsinkin päihteiden käytössä, toivottiin myös esimerkiksi puolisoilta. Tekijöiden yhtenäisyyksien vuoksi tutkimustulosten jaottelu oli ajoittain melko hankalaa. Tekemäni jaottelun uskon kuitenkin olevan selkeää ja johdonmukainen, ja helpottavan lukijaa hahmottamaan ne seikat, jotka parhaiten auttavat tutkittaviani selviämään siviilissä tekemättä rikoksia.

Opinnäytetyötä tehdessäni heräsi mielenkiinto vankien rikollisen ajatusmaailman syntymisestä. Olisi kiinnostavaa lukea tutkimustuloksia siitä, kuinka omat ajatukset vaikuttavat rikollisuuden jatkumiseen ja miten vankeus muuttaa ihmisen käsityksiä siviilissä selviytymisestä. Myös tutkimukseni tuloksia analysoidessani poh-

din, että olisi mukavaa tutustua tarkemmin viranomaistyöhön rikollisen tukimuodon näkökulmasta. Lisäksi tutkimustietoa läheisten merkityksestä rikoksettoman elämän mahdollistavina tekijöinä ei ole kohtalleni tullut.

LÄHTEET

Avolaitos 2006. [Verkkodokumentti]. Vankeinhoitolaitos [viitattu 19.10.2006].
Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15885.htm>

Ehdonalainen vapaus 2006. [Verkkodokumentti]. Kriminaalihuoltolaitos [viitattu
25.10.2006]. Saatavissa: <http://www.kriminaalihuolto.fi/15138.htm>

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus
Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuu-
desta. Edita Prima Oy, Helsinki.

Heinonen, A. 1998. Teräsmies ja kävelevä hyypiö. Vankeinhoidon koulutuskes-
kuksen julkaisuja 2/98. Tietosanoma Oy, Vantaa.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. osin uudistettu
painos. Tammi, Helsinki.

Inkinen, M., Partanen, A. & Sutinen, T. 2000. Päihdehoitotyö. Tammi, Helsinki.

Kauppila, T. 1999. Vankeudesta vapauteen. Tietosanoma, Helsinki.

Kinnunen, A. 2001. Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioeko-
nominen asema. Hakapaino Oy, Helsinki.

Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. Työtön – tutkimus pitkäaikaistyöttömien
selviytymisestä. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Kriminaalipolitiikan haasteet ja tulevaisuus 2006. [Verkkodokumentti]. Oikeus-
ministeriö [Viitattu 26.10.2006]. Saatavissa: <http://www.haaste.om.fi/37214.htm>

Kuntouttava toiminta 2006. [Verkkodokumentti]. Vankeinhoitolaitos [viitattu 19.10.2006]. Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15982.htm>

Kääriäinen, J. 1994. Seikkailijasta pummiksi. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/94. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Laine, M. 1991. Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Tietosanoma Oy, Helsinki.

Laitinen, A & Aromaa, K. 1993. Näkökulmia rikollisuuteen. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Lindfors, S. 1996. Severi –seikkailu, verkostot ja rikokset. Oy Edita Ab, Helsinki.

Luosma, K & Hynynen, R. 1999. Sosiaalisten vuokra-asuntojen hakijoiden, hakumenettelyn ja asukasvalinnan vertailua Helsingissä ja Lahdessa. Oy Edita Ab, Helsinki.

Mattson, M. 1998. Pahanteon psykologia. vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/98. Tietosanoma Oy, Vantaa.

Mutalahti, T. 1999. Hoito ja rangaistus kohtaavat -vankien päihdehuoltoprojektin loppuraportti. Stakes, Helsinki.

Nuotio, K. & Majanen, M. 2003. Rikosoikeuden poluilla. Hakapaino Oy, Helsinki.

Oikeusministeriö. Komiteamietintö 2001:2. Rikoksettomiaan elämänhallintaan – seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietintö. Edita Prima Oy.

Opiskelu 2006. [Verkkodokumentti]. Vankeinhoitolaitos [viitattu 19.10.2006]. Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15130.htm>

Piirainen, T. 1993. Vuokra-asuminen ja sosiaaliset ongelmat. Stakes, Helsinki.

Päihdetyö 2006. [Verkkodokumentti]. Vankeinhoitolaitos [Viitattu 12.10.2006].
Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/4829.htm>

Saarelinen, R, Stengård, E & Vuori-Kemilä, A. 2003. Mielenterveys- ja päihdetyö. WS Bookwell Oy, Porvoo.

Työtoiminta 2006. [Verkkodokumentti]. Vankeinhoitolaitos [viitattu 19.10.2006].
Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15129.htm>

Vankeuslaki 2006. [Verkkodokumentti]. Vankeinhoitolaitos [viitattu 3.10.2006].
Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/index.htm>

Yhdyskuntapalvelun suorittaminen 2006. [Verkkodokumentti]. Kriminaalihuolto-
laitos [viitattu 2.10.2006]. Saatavissa: <http://www.kriminaalihuolto.fi/15203.htm>